

JMG

Viruset och vaccinet

En undersökning av pressens rapportering kring vaccinationen i samband med svininfluensan 2009

Diana Jacobsson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

Arbetsrapport nr 63

Viruset och vaccinet

En undersökning av pressens rapportering kring vaccinationen
i samband med svininfluensan 2009

Diana Jacobsson

ISSN 1101-4679

2010

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation

www.jmg.gu.se

Kampanjen har i realiteten varit så hårdför och ideologisk att ingen tillåtit att ifrågasätta den officiella linjen. Att göra det anses inte bara oansvarigt utan också illasinnat och osolidariskt. Styrkorna har sålunda effektivt samlats in och kritiska röster tystats. En vettig diskussion har knappt gått att föra.

(Inger Atterstam, Svenska Dagbladets medicinreporter, 2009-10-12)

Innehåll

1. Pressens roll i en krissituation	4
När svininfluensan kom till byn.....	5
1.1 Tidigare forskning	6
1.2 Rapportens upplägg	7
2. Medierna och det nya risksamhället.....	8
2.1 Mediernas tolkningsmakt	8
2.1.1 Tudelad makt	9
2.1.2 Dagordningsmakt.....	10
2.1.3 Framing	10
2.2 Experterna - bryggan mellan journalistiska ideal och kommersiella krav?	11
2.3 Medielogik	12
3. Studiens tillvägagångssätt.....	13
4. Larm och lösningar	15
4.1 Medicinreportrarnas berättelse kontra nyhetsrapporteringen.....	16
4.1.1 Aftonbladet	16
4.1.2 Dagens Nyheter.....	20
4.1.3 Expressen	24
4.1.4 Göteborgs-Posten	28
4.1.5 Svenska Dagbladet	31
5. Samlande diskussion	38
6. Sammanfattning.....	42
7. Litteratur	43
Empiriskt material.....	45
Metodbilaga.....	46
<i>ECA utifrån Altheide</i>	46
<i>Dramaanalys á la Burke</i>	47

1. Pressens roll i en krissituation

I kristider vänder sig allmänheten till experter för råd och vägledning. Dessa experter syns i stor utsträckning i medierna, både som intervjupersoner och som skribenter. Det blir också allt vanligare att journalister själva ikläder sig rollen som experter; en roll där de bistår med rekommendationer, analys och tolkning av den rådande situationen. Då journalistiken är mycket beroende av sin professionella legitimitet får inga tveksamheter uppstå i fråga om nyhetsrapporteringens objektivitet och oberoende. Den tolkande journalistiken blir därför en pendang till den rapporterande och bedrivs i speciella kolumner av ”analys” och ”kommentar”.

Samtidigt styrs journalistrollen i vid utsträckning av nyhetsvärdering och medielogik: Det är inte säkert att just myndigheternas rekommendationer och intressen är det som skapar nyhetsstoff. Och medan oberoende experter oftast styrs av vetenskaplig objektivitet, sker i journalisternas fall en glidning mellan olika logiker – mediernas, myndigheternas och vetenskapens. Hur går dessa roller ihop och hur relaterar medicinreportrarnas utlåtanden till mediernas innehåll i övrigt? Finns det några problem med mediernas självpåtagna expertroll i krissituationer då allmänheten behöver raka besked? Dessa och liknande frågor kommer här att diskuteras utifrån fallet svininfluensan, med fokus på vaccinationen. Rapporten ingår som en del av projektet ”Mediernas rapportering om svininfluensan 2009” och är en fördjupande analys av de skilda roller medier tar på sig i en krissituation. Då projektet som helhet är av kvantitativ art består denna delstudie av en kvalitativ innehållsanalys med utgångspunkt i två huvudsakliga problemställningar:

1. Vad säger experterna, vilka teman dominerar?
2. Hur förhåller sig experternas råd till övrigt material i tidningen?

Medierna har här kommit att begränsas till fem tidningar, då dessa kan ses som representanter för olika medielogiker: Morgonpress kontra kvällspress, där tidningarnas arbete på olika vis präglas av graden av kommersialisering kontra deras informationsuppdrag. Syftet med studien är att kunna bidra till en fylligare diskussion kring tidningarnas roll som informationskanal i krissituationer.

När svininfluensan kom till byn

Larmen om den nya influensan började dyka upp i Mexiko i slutet av april 2009. Världens medier rapporterade om ett influensavirus, tidigare endast förekommande hos grisar, vilket hade muterat och börjat spridas med rasande fart mellan människor. Inom loppet av några dagar var nästan tusen personer smittade av den nya influensan i Mexiko och över femtio personer uppgavs ha avlidit. Under en period av drygt åtta månader, från april till december 2009, publicerade fem av Sveriges största tidningar¹ fler än 1500 artiklar om svininfluensan (Andersson Odén & Ghersetti 2010) och tonläget i dessa var stundtals mycket uppskruvat.

Nyhetsrapporteringen visade att yngre människor drabbades hårt av den nya influensan och att gravida kvinnor tillhörde en av riskgrupperna. Bilder av människor med munskydd och skräck i blicken cirkulerade i medierna. Plötsligt var ord som riskgrupp, handsprit och konstgjord lunga på mångas läppar. För var dag kunde man via medierna följa svininfluensans spridning mellan kontinenter och länder och hur den obevekligen kom allt närmare vår del av världen. I början av maj rapporterades det om att de första fallen av svininfluensa hade nått Sverige. Då Världshälsoorganisationen, WHO, klassade svininfluensan som en farlig pandemi fattades i Sverige beslut om ett omfattande vaccinationsprogram. Under hösten 2009 planerades därför och genomfördes den största massvaccinationen sedan 1960-talet.

I vaccinationsdebatten urskiljde sig så kallade medicinreportrar på flera tidningar. De tolkade debatten och den medicinska expertisens prognoser, belyste myndigheternas rekommendationer, uttalade sig utifrån egna erfarenheter och publicerade explicita uppmaningar till läsarna. Mot bakgrund av den nyckelposition medierna besitter i en situation av risk eller kris, är det intressant att titta närmare på de tryckta mediernas experter och vilken roll de spelade då en av de största massvaccinationerna någonsin i vårt land pågick. Dagens journalister bekänner sig i sin syn på den goda journalistiken till ideal som neutralitet och objektivitet. Journalistiken ska vara saklig; sann och relevant, samt opartisk; balanserad och neutral². Samtidigt har det blivit allt vanligare att journalisternas egna åsikter ges ökat utrymme jämsides med nyhetsrapporteringen; en uppdelning som inte alltid anses vara helt

¹ Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten och Svenska Dagbladet; d.v.s. de tryckta medier som undersöks i forskningsprojektet vid JMG kring svenska mediers rapportering av svininfluensan, initierat av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, under ledning av Tomas Andersson Odén och Marina Ghersetti, inom vilket projekt denna undersökning ingår.

² Se till exempel Jenny Wiiks avhandling för en fördjupning gällande tendenser inom den journalistiska professionen

oproblematisk³. Kritiken mot denna utveckling riktar in sig på det faktum att de journalister som i vissa frågor får rollen att som sakkunnig expert tolka och ta ställning även figurerar som objektiva nyhetsrapportörer i bevakningen av samma fråga. *Problemet med en sådan modell är att nyhetsmaterialet kan bli åsiktsmaterialets gisslan. Risker finns att nyhetsvinklingen medvetet eller omedvetet styrs till att verifiera dessa skribenters redan intagna ståndpunkter i olika frågor. Om det är en och samma person som fungerar både som analys- och nyhets-skrivent förstärks givetvis denna problematik* (Bergstrand 2006:32). Vilka ståndpunkter tidningarnas medicinreportrar gav uttryck för, samt på vilket sätt detta förhåller sig till den övriga rapporteringen är det som närmare ska granskas här.

1.1 Tidigare forskning

Inom den forskning som primärt fokuserar mediernas rapportering i samband med risker, kriser och hot återfinns bland annat ett par amerikanska undersökningar; Singer och Endrenys analys av mediernas rapportering rörande olika typer av katastrofer⁴ och Moellers studie med fokus på hur medierna rapporterar om epidemiska katastrofer⁵. En svensk studie om medierapporteringen i samband med sjukdom är Hvitfeldts granskning av de lokala mediernas agerande vid tidpunkten för ett utbrott av difteri i Göteborg på 1980-talet⁶. Med tanke på den här undersökningens fokus på medicinreportrarnas analyser är det intressant att både Moeller och Hvitfelt i sina studier kommer fram till slutsatsen att den så kallade krisrapporteringen i större utsträckning bör skötas av specialreportrar för att uppnå en ökad grad av saklighet och tillförlitlighet.

Andersson Odén, Gherseti och Wallin har genomfört undersökningar⁷ vilka fokuserar rapporteringen i samband med tsunamikatastrofen 2004 samt mediernas roll vid tidpunkten för larmen om fågelinfluensan under åren 2004-2006. De medicinreportrar vars krönikor utgör den ena delen av analysmaterialet för innevarande undersökning har i undersökningen om fågelinfluensan intervjuats om sin egen roll i rapporteringen; vilken grad av inflytande de själva upplever sig ha på redaktionen och därmed möjlighet att påverka den övriga nyhetsrapporteringen i samband med en så kallad risksituation. Andersson Odén, Gherseti och Wallin drar även slutsatsen att rapporteringen skulle bli mer nyanserad om man lät specialreportrar bevaka hot och kriser. *Det finns stark anledning att misstänka att*

³ Se exempelvis Ekecrantz & Olsson (1994) för en diskussion om denna tendens

⁴ "Reporting on a risk (1993)

⁵ "Compassion fatigue. How the media sell disease, famine, war and death (1999)

⁶ "Difteri i pressen" (1986)

⁷ "Tsunamins genomslag" (2005), samt "När hoten kommer nära" (2008)

rapporteringen om de medicinska larmen hade varit än mer alarmistisk om det inte funnits vetenskapsjournalister på flera av redaktionerna (2008:110).

Två svenska forskningsöversikter vilka omfattar forskningsläget rörande mediernas roll och agerande i samband med risker, kriser och hot är Jarlbros *Krisjournalistik eller journalistik i kris* (2004) samt Nord och Strömbäcks *Hot på agendan* (2005) där man bland annat identifierar vad som spelar roll för att en händelse ska få en omfattande nyhetsbevakning samt vilka drag som karakteriserar denna bevakning. Nord och Strömbäck kommer fram till att de händelser som berör många, i mediets närområde och som består av ett nytt hot prioriteras. Jarlbro konstaterar att korrektheten i rapporteringen tenderar att öka när avståndet till den beskrivna händelsen eller smittspridningen minskar samt att det gemensamma för krisrapporteringen är att den sätter det enskilda och dramatiska i centrum.

Utifrån ovanstående – att mediernas rapportering i samband med risker, kriser och hot tenderar att fokusera det enskilda och dramatiska och att en många gånger överdriven och alarmistisk rapportering skulle nyanseras om specialreportrar skötte den – framstår innevarande undersökning med fokus på medicinreportrarnas roll i bevakningen av svininfluensan än mer påkallad.

1.2 Rapportens upplägg

I kapitel 2 introduceras den teoretiska ram med hjälp av vilken analysen vuxit fram. Det handlar om mediernas roll som informationskanal, om det ökande inflytande medier och journalister är i besittning av i situationer av hot och risker – tillstånd de själva, i likhet med de som besitter så kallad expertkunskap, har makten att definiera. Mediernas makt över publiken berörs således, liksom de levnadsvillkor som påverkar de undersökta tidningarnas levnadsvillkor och innehåll. Efter den teoretiska genomgången följer en kort presentation av studiens material och tillvägagångssätt. I kapitel 4 presenteras medicinreportrarnas budskap, vilket jämförs med respektive tidnings nyhetsrapportering rörande svininfluensan i allmänhet och vaccinationen i synnerhet. Likheter och skillnader mellan tidningarna diskuteras sedan med hjälp av teorier kring medielogik och Becks tankar kring risksamhället.

2. Medierna och det nya risksamhället

Den tyske sociologen Ulrich Beck (1998) beskriver hur vårt samhälle befinner sig i övergången till en ny slags modernitet, vilken han benämner risksamhället. I en tid som vår där det rapporteras om ständiga (reella såväl som potentiella) risker och hot – oavsett om det rör sig om naturkatastrofer, kärnkraftsolyckor eller pandemier – har *kunskap* blivit hårdvaluta. Den som får komma till tals och har en, vetenskaplig såväl som ovetenskaplig, kunskap om den risk eller kris vi har att förhålla oss till har makten att forma denna genom att antingen bagatellisera eller överdriva den. Framväxten av det Beck kallar för risksamhället öppnar således för sociala definitionsprocesser; en samhällelig ordning där våra medier och de ”experter” som ges tolknings- och definitionsmyndighet erhåller nyckelpositioner. I processen som handlar om att medvetandegöra människor om risker ligger således en politisk potential (Beck 1998:33).

När det gäller mediernas roll som informationsbärare i vårt samhälle kan denna svårligen överskattas. Det är genom medierna vi får kännedom även om sådant vi saknar förstahandsupplevelser av. Den medierade verklighetsbeskrivningen får därmed en mycket stor betydelse för hur den breda allmänheten upplever händelser, situationer samt olika aktörers handlingar och ställningstaganden (Nord & Strömbäck 2004, Hadenius, Weibull & Wadbring 2008) .

I kristider tenderar mediernas position att stärkas än mer vad gäller allmänhetens kunskap om och inställning till de olika beståndsdelarna av en risk- eller krissituation. Den funktion medierna har visat sig ha under en krissituation kan definieras som *knowledge sellers*; de utgör den instans som förenklar och populariserar kunskap rörande ett ämne på ett sådant sätt att det ska vara möjligt att tillgodogöra sig även för den som inte besitter en vetenskaplig inblick (Bäckstrand 2001). Att inneha den rollen innebär givetvis ett ansvar som förpliktar. Becks teorier om riskanalysen som samhällspolitiskt sprängstoff, leder utifrån vetenskapen om vår alltmer medierade värld ofrånkomligen till en diskussion om mediernas (påverkans) makt då medierna förutom att vara en av aktörerna även är i besittning av den arena där diskussionen förs (Castell 1997, Beck 1998).

2.1 Mediernas tolkningsmakt

Makt är ett mångbottnat begrepp. En vanlig distinktion är den mellan den hårda respektive den mjuka makten, där exempelvis politiker, med sin beslutsfattande roll har en hårdare typ

av makt än medierna som kan sägas ha en mjukare makt med sin möjlighet att påverka (Nye 2004). Ett annat sätt att definiera makt har bland annat Olof Peterson (1991) då han presenterar tre dimensioner av makt: makten över beslutsfattandet, makten över dagordningen samt makten över tanken. De två sistnämnda maktdimensionerna handlar dels om möjligheten att påverka *vad* som ska aktualiseras och diskuteras och dels om *hur* vi tänker kring detta; hur vi uppfattar den verklighet vi befinner oss i kort sagt. Föreliggande rapport är ingen renodlad undersökning av medieinnehållets påverkan på publiken men tangerar området då det som analyseras, mediernas innehåll, implicit behandlar den andra och tredje dimensionen av makt; makten att påverka. Låt oss därför titta något närmare på mediernas makt; vad det är som avses när detta omtalas.

2.1.1 Tudelad makt

Frågan om mediernas makt är som bekant tvådelad. Det rör sig dels om makten över mediernas innehåll och dels om mediernas makt över sin publik⁸. Den här undersökningen gör inte anspråk på att kunna uttala sig om vilka aktörer som ytterst hade makten över det aktuella innehållet eller vilken makt, i form av påverkan, man de facto hade över publiken i vaccinationsfrågan. Det som här kommer att besvaras är frågor kring innehållet; på vilket sätt de fem tidningarna rapporterade rörande svininfluensavaccinationen. Dock låter sig en analys av medieinnehåll inte göras utan att åtminstone kortfattat beröra det spänningsfält inom vilket en medietext produceras och konsumeras. Samhället, medierna, texten och de som tar del av den, publiken, befinner sig givetvis inte i ett neutralt tomrum – utan påverkar samt påverkas av varandra. Det kan också vara på sin plats att nämna att den syn som kommer till uttryck i denna rapport inte bekänner sig till föreställningen om journalistiken som en neutral spegelbild av en objektiv verklighet utan betraktar medietexten som en konstruktion av verkligheten.

Som nämnts ovan har medierna makt att påverka (makten över dagordningen samt makten över tanken) dels genom *vad* de rapporterar om såväl som *hur* de väljer att rapportera om detta⁹. Den allmänna opinionen tenderar, i frågor där den egna erfarenheten är starkt begränsad, att vara en produkt av mediernas innehåll. Detta innehåll formas i sin tur av den allmänna opinionen, då medierna i sin strävan att vara konkurrenskraftiga (dels inför mediekonsumenten och dels inför annonsörerna) producerar ett innehåll som ligger i linje i

⁸ Se Asp (1986) för en diskussion om makten över medieinnehållet och makten över publiken

⁹ Se till exempel Dearing & Rogers (1996), McCombs (2004), Entman (2004)

med den allmänna opinionen¹⁰. Vem som har makten över mediernas innehåll är en ständigt debatterad fråga. Huruvida denna makt ligger i mediernas egna händer, eller om det är andra maktcentra i samhället som lärt sig mediespelreglerna och därmed också förmågan att sätta fokus på en viss aspekt av en fråga, är en intrikat och komplex fråga vilken inte närmare kommer att utredas här.

2.1.2 Dagordningsmakt

Teorin om mediernas dagordningsmakt, ursprungligen formulerad av McCombs och Shaw¹¹, handlar om mediernas påverkan på vilka frågor människor anser vara betydelsefulla. Enkelt uttryckt; när medierna rapporterar mycket kring en viss händelse eller sakfråga tenderar publiken att tycka att detta är viktigt¹². Det är ingen överdrift att påstå att svininfluensan låg långt fram i allmänhetens medvetande under 2009. En välvillig tolkning av detta tillstånd är att medierna tillhandahåller vägledning för publiken; en möjlighet till överblick i en svåröverblickbar omvärld. Dagordningsteorin har genom åren utvecklats till att omfatta även en andra nivå som inte bara fokuserar på vad som lyfts fram som viktiga frågor utan även *hur* dessa frågor beskrivs. I termer av makt handlar det, som nämnts ovan, om mediernas makt över vilka frågor vi tycker är viktiga såväl som hur vi tänker kring dessa sakfrågor; aktörer och företeelser (McCombs 2006:116).

2.1.3 Framing

Det engelska uttrycket framing syftar på det sätt vilket medierna väljer att rama in, eller utforma en viss sakfråga. Teorin kan sägas ha en något bred ansats då den avser både mediernas innehåll såväl som publikens tolkningar av detsamma. Enligt Entman (1993) handlar framing om hur medierna konstruerar och gestaltar verkligheten. Vissa aspekter väljs ut och presenteras på ett sådant sätt att texten, implicit eller explicit, föreslår en lösning på det problem den beskriver. Det rör sig således om makten att först beskriva problemet, sedan ge det en orsaksförklaring samtidigt som man kan ge uttryck för moraliska värderingar, för att slutligen kunna presentera problemets lösning (Entman 1993:52). Vad gäller innevarande rapport ligger tyngdpunkten som nämnts på innehållet, hur medierna valde att gestalta/konstruera bilden av vaccinationen mot svininfluensan, och inte på de tolkningar av innehållet publiken gjorde. Det primära här är således att undersöka hur svininfluensan gestaltades, hur problemet ramades in och gavs en lösning.

¹⁰ Se Jansson (2002) för en översiktlig presentation kring denna rundgång

¹¹ The Agenda-Setting Function of Mass Media (1972)

¹² Se exempelvis Asp (1983), Johansson (1998)

2.2 Experterna - bryggan mellan journalistiska ideal och kommersiella krav?

När det gäller mediernas makt över publiken är det tvivelsutan så att denna tenderar att öka ju mindre kunskap och erfarenhet den enskilde medborgaren har av det ämne som avhandlas. Den breda allmänheten saknar oftast sakkunskap nog för att – som i det här fallet – göra en egen bedömning av farlighetsgraden hos en ny typ av influensa. De är då i mångt och mycket hänvisade till mediernas rapportering kring ämnet. I termer av uppdatering och direktrapportering, hamnar de tryckta medierna dock i bakvattnet av de direktsändande etermedierna då det är utmärkande för en kris- eller risksituation att publiken snabbt vill informera sig om läget (Nohrstedt 2000). Det tidningarna däremot kan tillhandahålla är en slags tolkning av skeendet där läsaren ”får hjälp” att överblicka situationen .

Att skilja på rapporterande och tolkande journalistik, där den tolkande journalistiken bedrivs i kolumner av analys och kommentar, har blivit allt vanligare. Journalisterna själva framträder som experter och ger en lägesbeskrivning; en sammanfattning och tolkning av de viktigaste frågorna (Ekecrantz & Olsson 1994, Bergstrand 2006, Strömbäck, kommande). Denna uppdelning är än mer intressant när den ses mot bakgrund av att en alltmer homogeniserad journalistkår framhåller objektivitet och neutralitet som sina främsta yrkesideal samtidigt som de verkar inom ett område med ökad konkurrens där nyheterna anpassas efter sin förmåga att vara säljande samt möta publikens behov (Wiik 2010). Ytterst handlar detta om huruvida man anser att journalistiken bör verka i demokratins eller marknadens tjänst. Utifrån hur man positionerar sig i den frågan formuleras olika krav på bland annat journalistikens syfte och ansvar. Enkelt uttryckt handlar det om man anser att fokus bör ligga på att informera eller att sälja (Hamilton 2004). Det kommersiella perspektivet måste vägas in i diskussionen då journalister i sin strävan att vara objektiva och neutrala samtidigt har att förhålla sig till det faktum att medierna är vinstdrivande företag vars innehåll ska vara säljbart, konkurrenskraftigt och framgångsrikt på såväl publikmarknaden som annonsmarknaden (McManus 1994:23). Huruvida de journalistiska idealen ges möjlighet att avspegla sig i texten; om de beskärs eller vidgas i mötet med kommersialiseringens krav, är inget som kommer att fokuseras i denna undersökning – men ett möjligt sätt att betrakta utvecklingen är att diversifieringen av journalistiken, i en rapporterande samt en mer tolkande del, öppnar för en medieprodukt som kan tillhandahålla en förenklad, tyckande journalistik, parallellt med en mer opartisk och informativ.

2.3 Medielogik

Den uppsättning regler som kan sägas ha stor påverkan på den nyhetsvärdering medierna gör brukar gå under benämningen medielogik. Redan på 1970-talet presenterades teorin¹³ som är en av de mer utforskade i medievetenskapliga undersökningar. Teorin om medielogiken avser de regler/mallar medierna använder sig av. Varför medierna opererar efter en viss logik handlar självfallet om en rutinisering och standardisering av nyhetsproduktionen; att diskutera kring varje enskild händelses eventuella nyhetsvärde, form och innehåll vore inte görbart. Medielogik handlar bland annat om tekniker för att förenkla; att få en hanterbar informationsmängd som går att presentera på ett sådant sätt att den väcker och bibehåller publikens uppmärksamhet. Personifiering, stereotypisering, polarisering och tillspetsning är några av de berättartekniska stilgrepp journalistiken använder sig av för att konkretisera och förenkla en abstrakt och komplex fråga (Altheide & Snow 1979,1991, Asp 1986). Olika typer av medier navigerar utifrån något olika mallar, beroende på journalistisk genre och de levnadsvillkor man har att rätta sig efter. De händelser som lämpar sig för att presenteras och gestaltas på ett sätt som ligger i linje med vissa mediers arbetslogik har också störst chans att bli en nyhet där; nyhetsjournalistiken föredrar kort sagt det som passar det egna formatet (Schudson 2003:48). Detta ger vid handen att innehållet i de fem tidningar som ingår i den här undersökningen påverkas av en nyhetsvärdering och medielogik som skiljer sig något åt, då urvalet består av såväl dagspress, som kvällspress och lokalpress. I fallet med rapporteringen kring svininfluensan är några uppenbara skillnader bland annat den lokala vinkling som ingår i Göteborgs-Postens bevakningsområde. Aftonbladet och Expressen försöker utifrån de kommersiella villkor som omsluter dem bevaka och skapa nyheter som förmår sälja lösnummer medan morgontidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet opererar utifrån såväl en något annorlunda logik som tilltänkt publik¹⁴. Det handlar bland annat om redaktionella strategier, ekonomiska och personella resurser, vilka förmodligen skiljer sig mellan de olika tidningarna då kvällspressens redaktionella strategi i stor utsträckning kan sägas bygga på att väcka sensation medan morgonpressen av hävd håller saklighet och relevans högt (Allern 2001).

¹³ Altheide & Snow 1979,1991

¹⁴ Se McManus, 1994, för en diskussion kring påverkan i form av kommersiella krav samt påverkan på innehållet utifrån en förväntad publik. Se även Bennett, 2004, om journalistiska idealtyper för nyhetsurval.

3. Studiens tillvägagångssätt

De fem tidningar som ingår i undersökningen är Aftonbladet (AB), Dagens Nyheter (DN), Expressen (EXP), Göteborgs-Posten (GP) och Svenska Dagbladet (SVD). Det material som ligger till grund för analysen består således av såväl morgonpress (DN, SVD) som kvällspress (AB, EXP) samt lokalpress (GP) – och är det urval av tryckta medier som återfinns inom forskningsprojektet ”Mediernas rapportering om svininfluensan”, inom vilket ifrågavarande rapport utgör en del. Forskningsprojektet utförs på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd (MSB) och beredskap och undersöker hur de svenska medierna informerar och bildar opinion i frågor som rör svininfluensan under en period som sträcker sig från rapporteringen kring det första influensautbrottet i april fram till årsskiftet 2009-2010. Utgångspunkten är att medierna har en central roll för samhällsmedborgarnas möjligheter att hålla sig informerade om hot och risker som kan drabba dem, och sannolikt även påverkar den enskildes beslut om vaccinering. Vad gäller urvalet för den fördjupade analysen av de fem tidningarnas rapportering kring vaccinationen består det av samtliga utgåvor under perioden april t.o.m. december 2009. Totalurvalet består av drygt 1500 nyhetsartiklar, vilka samtliga har tittats igenom. Ett hundratal¹⁵ har valts ut för en mer noggrann genomläsning och kategorisering. Huvuddragen i dessa artiklar har för respektive tidning tjänat som den fond mot vilken medicinreportrarnas krönikor jämförs. Antalet krönikor är drygt femtio stycken¹⁶. Då fokus ligger på vilka budskap respektive tidnings medicinreporter förmedlade, analyseras den typen av texter mer ingående medan det mer rör sig om huvudsakliga tendenser gällande tidningarnas övriga rapportering i frågan.

När det gäller val av undersökningsmetod kan sägas att det mest väsentliga är att identifiera den metod som förmår fånga upp de aspekter av en text som har relevans för det syfte studien har. Ifrågavarande undersökning har utförts med hjälp av en etnografiskt orienterad innehållsanalys¹⁷, vilken kan beskrivas som en blandform mellan traditionell kvantitativ innehållsanalys och deltagande observation. Metoden lämpar sig väl för den här typen av undersökning då den möjliggör såväl överblick som en fördjupad förståelse av materialet. Det kvantitativa inslaget i metoden utgörs av mängden analysobjekt. Vad som åsyftas med

¹⁵ 123 artiklar valda utifrån kriteriet fokus på vaccination samt publicerade i anslutning till de aktuella krönikorna

¹⁶ Antal krönikor för respektive tidning: AB (10), DN (12), EXP (16), GP (6), SvD (12)

¹⁷ Utifrån Altheide 1996

deltagande observation är i det här fallet att texten studeras i termer av huvudsaklig riktning och ton.

Granskningen av medicinreportrarnas krönikor har även hämtat inspiration från en mer dramaturgisk analys¹⁸ då textens hierarkiska ordning och motiv identifieras, i likhet med ambitionen att utröna hur relationen ser ut mellan textens syndabock, med andra ord på vem eller vad en eventuell skuld läggs, och dess transcendens, det vill säga vad som beskrivs som den lösning, vilken kan ta oss bortom det beskrivna problemet¹⁹.

¹⁸ Utifrån Burke 1968, Hart 1987

¹⁹ För en mer ingående beskrivning av undersökningens metod och analysfrågor hänvisas till metodbilagan

4. Larm och lösningar

Att svininfluensan blev välbevakad i medierna beror givetvis till viss del på det hot mot människors hälsa som antogs föreligga. Den massiva rapporteringen bör också ses i ljuset av klassiska nyhetsvärderingskriterier, enligt vilka en nyhet bland annat kännetecknas av information eller en händelse vilken är ny, oväntad, sensationell, berör många människor och ligger nära i tid såväl som nära rumsligt och kulturellt. Kan detta dessutom beskrivas enkelt med elitpersoner som källor är det en given nyhet²⁰. Utifrån nämnda bedömningskriterier ter det sig helt logiskt att svininfluensan var en stor nyhet i stora delar av världens medier 2009. Utöver detta kan man hitta förklaringen till den omfattande rapporteringen i det faktum att svininfluensans olika beståndsdelar rymmer en dramaturgisk potential som harmonierar väl med de mediologiska principer medierna navigerar efter. En sådan beståndsdel var frågan om vaccinet.

Diskussionen om ett vaccin mot den nya influensan initierades relativt snabbt i svenska medier. Framställning, distribution, kostnad, aktuellt antal doser samt vilka samhällsgrupper som skulle prioriteras var några aspekter som dryftades. Fokus kom dock alltmer att ligga på riskbedömning när startskottet för massvaccinationen närmade sig. Det handlade i medierna om risken att drabbas så svårt av svininfluensan att man satte sitt liv på spel, vilket vägdes mot att ta ett relativt oprövat vaccin och riskera diverse biverkningar som även de kunde leda till döden. Sedan socialstyrelsen meddelat att de skrivit avtal med vaccintillverkaren GlaxoSmithKline och att vaccinet skulle vara helt kostnadsfritt för den enskilde medborgaren blev den stora frågan om man skulle vaccinera sig eller låta bli, ett spørsmål som verkade dela det svenska samhället i två olika läger; de som förespråkade en så kallad massvaccination och de som varnade för riskerna med vaccinet. Diverse konspirationsteorier florerade, liksom rykten och berättelser om vad som drabbat personer som hade vaccinerat sig. Vildast var spekulationerna förmodligen på Internet, men även debattprogram i svensk television genomsyrades av hätska tongångar då teorier om det livsfarliga vaccinet fördes fram. Nödvändigheten att vaccinera sig ställdes således mot faran som var förknippad med detta. Myndighetsrepresentanter, medicinsk expertis, drabbade och anhöriga var alla framträdande parter i den debatt som blev till en följetong i medierna. Såvida man inte själv tillhörde en grupp med goda kunskaper inom virologi och vaccin hade man endast att försöka sovra bland alla larm och lösningar som presenterades. Några av de aktörer som både deltog i

²⁰ Se Pranke (1968), Hvitfelt (1985,1989), Shoemaker m.fl. (1996)

debatten och samtidigt tolkade, analyserade och kommenterade den, var tidningarnas medicinreportrar.

4.1 Medicinreportrarnas berättelse kontra nyhetsrapporteringen

Nedan följer en kort presentation av de tidningar som innefattas av undersökningen samt en genomgång av respektive medicinreporters analyser (fortsättningsvis kallade krönikor) rörande vaccinationen mot svininfluensan. Frågan är om eller hur den ståndpunkt dessa reportrar initialt intog gentemot svininfluensan, huruvida detta var ett hot att ta på allvar eller ej, satte tonen för deras fortsatta tolkning och analys av frågan; kort sagt hur de positionerade sig i vaccinationsdebatten. Med tanke på nyss nämnda förhållande har i vissa fall även material som inte primärt behandlar vaccinationsfrågan tagits med i analysen. Efter en presentation av det övergripande budskapet i medicinreportrarnas krönikor följer en diskussion kring det kommenterande materialets relation till den rapporterade nyhetsjournalistiken i respektive tidning.

4.1.1 Aftonbladet

Aftonbladet, oberoende socialdemokratisk, grundades 1830 och är en rikstäckande kvällstidning som utkommer dagligen. Ägare är den norska förlagskoncernen Schibsted. Medicinreporter på Aftonbladet är Mary Mårtensson²¹.

Mårtenssons medicin

Medinreporter Mary Mårtenssons krönikor består till stor del av konkreta råd och uppmaningar rörande vaccinationen. Under rubriken *Valet är ditt – var säker eller ta risken* (2009-10-28) handlar det om att vaccinationen innebär att ställas inför ett val. Man kan, enligt Aftonbladets medicinreporter välja att vara säker eller välja att ta en risk. Det man riskerar om man inte vaccinerar sig är hälsan eller kanske till och med livet. Vill man vara säker vaccinerar man sig. Fem skäl för vaccination anges således i krönikan, där det första och andra skälet inte är helt enkelt att särskilja.

Det första: ... För att inte bli sjuk. Svininfluensan kommer att drabba dig hårdare än eventuella biverkningar av vaccinet samt det andra: För att du inte ska riskera att bli livshotande sjuk eller dö. Det tredje skälet är solidaritet: För att inte smitta andra. Det fjärde är att stå rustad när den andra vågen av svininfluensan sköljer

²¹ Aftonbladets medicinreporter var sjukskriven de första månaderna av rapporteringen kring svininfluensan, vilket innebär att hennes krönikor saknas under perioden april-september (enligt uppgift från Aftonbladets bitr. redaktionschef Martin Wählstedt i telefonsamtal 2010-03-05)

in samt det femte för att slippa fira jul i sängen – och för att slippa avboka vinterresan. Experterna tror att svininfluensan slår till på bred front före jul.

Budskapet kräver ingen analys. Det val som omnämns i rubriken ter sig tämligen självklart.

Krönikan *Därför ska du vaccinera dig* (2009-11-26) är om möjligt än mer explicit och anger inte längre några valmöjligheter i vaccinationsfrågan. Nu rör det sig om en direkt uppmaning till läsaren. Krönikan *Just nu lever vi i ett förrädiskt lugn* är ytterligare ett inlägg på samma tema där Mårtensson är kritisk till att svenskarnas vaccinationsvilja minskat och därför höjer ett varningens finger för de som inte längre bekymrar sig över svininfluensan.

Så fort vädret slår om och det blir torrt och kallt ute räknar experterna med att smittspridningen tar fart igen – i november, december eller januari (2009-10-09).

I slutet av november återkommer Mårtensson till den varning hon utfärdat. Under rubriken *Det går snabbt – några hann inte ens till akuten* uttalar hon sig om konsekvensen av att underskatta risken med svininfluensan och underlåta att vaccinera sig.

Svininfluensan skrämmer. När den blir livshotande går det obarmhärtigt snabbt. En del hann inte ens larva ambulans. De dog hemma i ensamhet, skriver hon inledningsvis, och fortsätter sedan:

I september tog få personer svininfluensan på allvar. Den avfärdades som en vanlig och ofarlig influensa. För att tydliggöra det snabba händelseförloppet citeras en läkare:

Vi har haft patienter som ätit frukost klockan nio, hamnat på intensivvården klockan elva och i Ecmo klockan tre (2009-11-20).

Samtidigt som Mårtensson för en närmast propagandistisk pro-vaccin-kampanj förs det fram kritik mot det sätt på vilket vaccinationen har planerats och genomförts. *Smittan slår till före vaccinet* (2009-10-24) och *Djungelns lag råder på mottagningarna* (2009-11-04) är exempel på krönikor som beskriver kaos på vårdcentralerna med oroliga föräldrar som vill vaccinera sina barn och möts av beskedet att vaccinet är slut.

Barnen ska inte behöva vänta längre. Risken är annars att fler barn kommer att bli svårt sjuka och dö i svininfluensan – som lille Simon, 3, som aldrig hann få sin dos vaccin (2009-11-04).

Dagen därpå (2009-11-05) publiceras ytterligare ett av medicinreporterens inlägg i debatten, *Ös in vaccin i skolorna*. Tonen är upprörd då Mårtensson beskriver hur vuxna tränger sig före i vaccinationskön och lämnar barnen utan vaccin.

Håll öppet hus på skolorna och låt barnen komma också efter skoltid för sin dos, uppmanar hon.

Under rubriken *Skåne gjorde rätt* förs kritiken fram på ett mer subtilt sätt, genom att berätta om Region Skåne, under ledning av smittskyddsläkare Hans Bertil Hansson, som låtit barnen få vaccin först och ändå har hunnit vaccinera störst andel av befolkningen. Mårtensson avslutar sin krönika:

Om jag någonsin får vara med om en pandemi igen vill jag ha Hans-Bertil Hansson som min smittskyddsläkare (2009-11-27).

Medicinreporterens kommentar och analys av svininfluensan består i Aftonbladet till stor del av direkta uppmaningar till läsaren. Man ska ta risklarmen på allvar och vaccinera sig. Vill man inte vaccinera sig för sin egen skull ska man vara solidarisk nog att göra det för andras, är en tydlig linje som drivs. Mårtensson är bitvis mycket kritisk mot planeringen och genomförandet av massvaccinationen; det faktum att vaccinet försenats, tagit slut, samt inte kommit rätt grupper till godo vid rätt tidpunkt. Krönikorna är berättelsen om offer och syndabockar; vem som lider eller kommer till korta samt vem som bär skulden. Mårtensson leder läsaren vid handen och, efter att ha redogjort för riskerna, presenteras lösningarna i form av explicita och pregnanta uppmaningar.

De drabbade

Det tydliga ställningstagande, den pro-vaccinations-linje som går att skönja i medicinreporterens krönikor återfinns inte i Aftonbladets övriga nyhetsmaterial. Det mest framträdande i den samlade rapporteringen, kring svininfluensan och vaccinationen, är ”den kluvna tungan”, där såväl svininfluensan som vaccinet beskrivs vara livsfarligt. Den dominerande berättelsen handlar om ”De drabbade”.

När han öppnar ögonen formar han två ord med läpparna: -Jävla spruta! Tre dagar efter vaccineringen blev han förlamad – nu vårdas Erik, 29, i respirator (2009-12-14).

Det rör sig om de som är drabbade av svininfluensan, de som är drabbade av vaccinet, de som är drabbade av vårdens slarv och okunnighet, samt de som är drabbade på grund av att de inte har fått någon vård alls. Rubrikerna till den uppsjö av artiklar²² som fokuserar på de drabbade talar sitt tydliga språk:

Två döda i svininfluensa, Fem har dött efter vaccination, Fick hjärnblödning efter vaccineringen, Hann inte ta vaccin – dog, Svårt sjuk – trots vaccin, Fick ingen vård – dog, Nya njuren stöttes bort av vaccinet, 37-åringen dog på några timmar, Avvisad från sjukhus – dog efter en timme, Föll i koma av vaccinet, Hans lungor kollapsade, Fick vaccinet – barnet dog, Kunde inte få vaccin – dog i svininfluensan, Pojke död i svininfluensa, Simon dog i vår famn .

Planering och implementering

Den parallella berättelsen i Aftonbladets nyhetsrapportering kring svininfluensan är den som fokuserar besluten, planeringen, distributionen och utförandet av massvaccinationen. Det handlar om tillgången till eller bristen på vaccin, vilka grupper som prioriteras, vilka som tränger sig före i kön, på vilken vårdcentral det är lättast att få vaccin, vilka avtal som finns rörande vaccinet som produkt och massvaccinationen som projekt. Även här visar rubrikerna²³ vilken vinkling det rör sig om:

Politiker fick gräddfil till vaccinering, Staten står för allt, Hemlig plan för vaccinet, Vaccin erbjuds mot listning, Vaccinläget just nu, Influensavaccin försenas nästa vecka, Därför gick de före i kön, Hinner man få vaccinet i tid? Friska lurar sig förbi kön.

Det centrala temat i de här och andra liknande artiklar som förekommer frekvent under perioden är kritik mot människor som på olika sätt uppför sig illa samt diverse ”avslöjanden”

²² Artiklarna är i angiven ordning från följande datum: 14/12, 28/10, 13/12, 4/11, 11/12, 10/11, 29/11, 26/8, 5/12, 19/11, 17/11, 2/11

²³ Från artiklar publicerade 7/11, 11/12, 3/12, 25/11, 19/11, 21/11, 30/11, 29/10, 27/10

kring hemliga avtal. Dessa nyhetsartiklar präglas av en indignerad ton, vilken förmedlar det rättspatos utifrån vilket den journalistiska bevakningen sker.

Medicinreporter Mårtensson förekommer även som rapporterande nyhetsjournalist i artiklar om svininfluensan. De artiklar hon har skrivit ligger innehållsmässigt nära hennes krönikor. Vad gäller övrig nyhetsrapportering kring svininfluensan och vaccinationen i Aftonbladet – hur relationen ser ut mellan denna och medicinreporter Mary Mårtenssons krönikor – finns skillnader. Tonen är dock densamma, ofta beskäftig, vilket också är fallet med den dramatiska berättarform som präglar de två typerna av innehåll. Såväl det kommenterande som det rapporterande innehållet är alarmistiskt, även om larmens innebörd kan vara diametralt motsatta (exempelvis larm om den farliga influensan med uppmaning till vaccination kontra larm om det farliga vaccinet). Det mest särskiljande draget är det faktum att Mårtensson bedriver en kampanj för vaccinationen. Åsiktsmaterialet driver frågan om det ”livsnödvändiga” vaccinet på ett sätt som skulle kunna karakteriseras som anmärkningsvärt konsekvent, med tanke på den egna tidningens idoga larm kring de farliga biverkningarna.

4.1.2 Dagens Nyheter

Dagens Nyheter, oberoende liberal, är en rikstäckande morgontidning med daglig utgivning, som grundades 1864 och ägs av Bonnierkoncernen. Enligt Dagens Nyheter hemsida är målsättningen att vara Sveriges viktigaste sociala och demokratiska torg och ” ... mer än någon annan tidning spegla livets och samhällets mångfald, ge orientering (news), bidra till förklaring, värden och riktning (views) samt tillhandahålla värdefulla verktyg (use)”. Medicinreporter på tidningen är Karin Bojs, som också är chef för Dagens Nyheter vetenskapsredaktion. Hennes krönikor presenteras under vinjetten *Analys*.

Bojs berättelse

Redan i april då rapporterna om den nya influensan börjar inkomma, ger Bojs sin kommentar till skeendet under rubriken *Alla måste förbereda sig*, där hon skriver:

Pandemin står för dörren. Det betyder att förberedelser för att producera vacciner ska sätta i gång, nu genast. Det betyder också att alla omedelbart måste börja förbereda sig (2009-04-29).

Karin Bojs ståndpunkt i vaccinationsdebatten är allt annat än hölj i dunkel. Hennes krönikor består till stor del av varningar för risken med svininfluensan parallellt med en argumentation för massvaccination.

I krönikan *Svininfluensan blir lite klarare* försvarar Bojs sitt ställningstagande:

En del kritiska röster menar att vi inom medierna sprider panik som är värre än själva sjukdomen. Och visst kan panik och irrationella åtgärder ställa till stor skada. (...)Men jag vill verkligen försvara den bedömning som vi på Dagens Nyheter har gjort. Det är de facto en stor nyhet att världen har drabbats av ett alldeles nytt, luftburet virus, och att vi står på randen av en pandemi, enligt Världshälsoorganisationen WHO. Vi på DN gör samma bedömning som världens smittskyddsmyndigheter och världens ledande medicinska tidskrifter (2009-05-10).

Lösningen som ska hejda den farliga pandemin är enligt medicinreportern en framgångsrik massvaccination där så många som möjligt vaccinerar sig. När smittspridningen under sommaren avstannar skriver Bojs att svininfluensan i Sverige

... än så länge bara ligger och pyr. Kulmen väntas först senare i höst. Hon fortsätter: Förhoppningsvis har det beställda vaccinet hunnit komma innan epidemin slår till på allvar (...) Sedan gäller det att en stor del av befolkningen snabbt blir vaccinerade. Då kan smittan bromsas med färre drabbade och långsammare spridningstakt (2009-07-28).

I augusti skrader Bojs inte orden i sin argumentation för vaccinationen:

Det finns två argument som talar för att man vaccinerar sig mot svininfluensan. Man skyddar sig själv och man är solidarisk mot gravida, kroniskt sjuka och andra som kan bli riktigt allvarligt sjuka. Argument emot då? Att man inte ids. Att man struntar i den trots allt ganska låga risken att bli livshotande sjuk av svininfluensan. Att man skiter i gravida och andra medmänniskor (2009-08-20).

Under den undersökta perioden återkommer argumentationen i ett flertal krönikor. Under rubriken *Vaccinera sig är att visa andra hänsyn*, skriver Bojs:

Om ni undrar: jag tänker vaccinera mig. I första hand av omsorg med mina medmänniskor (2009-10-10).

Teorier kring ämnen i vaccinet som skulle kunna ge allvarliga biverkningar får inget stöd.

Bojs skriver:

Vaccinet verkar, enligt studierna hittills, inte ha gett några allvarliga biverkningar (...) ... hittills tyder alla data på att influensan är farligare än vaccinet (...) Ett kilo fisk som säljs i Sverige får innehålla nästan tvåtusen gånger mer kvicksilver (2009-10-10).

Några veckor senare återkommer Bojs till jämförelsen:

Konspiratörerna hänger upp sig på att vaccinet Pandemrix innehåller kvicksilver som konserveringsmedel. Men då ska man ha klart för sig att halten i en vaccindos ligger 2000 gånger lägre än gränsvärdet för ett kilo fisk (2009-11-04).

Efter rapporteringen om det första svenska dödsfallet kommenterar Bojs i sin krönika:

Vi visste att svininfluensan kan döda. Men egentligen har ingenting ändrats, i fråga om riskbedömning och beredskap. Vi visste det här. Det är därför myndigheterna har satt igång den största massvaccineringen i Sveriges historia (2009-08-31).

Sammanfattningsvis kan sägas att Bojs berättelse består av budskapet att man i solidaritetens namn ska vaccinera sig, även om man inte är orolig för sin egen hälsa. Krönikorna ägnas enkelt uttryckt åt att varna för svininfluensan och argumentera för vaccinationen.

Nyhetsrapporteringen

När det gäller den övriga rapporteringen kring svininfluensan och hur förhållandet ser ut mellan det kommenterande och rapporterande materialet i Dagens Nyheter finns både likheter och skillnader. Där Karin Bojs analys nästan uteslutande tar sikte på den medicinska aspekten av såväl influensan som vaccinationen (vilket är fallet även då hon skriver nyhetsartiklar i ämnet) finns i nyhetsmaterialet även ingångar till ett mer politiskt och ekonomiskt perspektiv på frågan. Exempel på sådana artikelrubriker är:

Staten sparade en kvarts miljard på vaccinavtal, Influensamiljard till landstingen, Svenskarnas vaccin säkrat, SKL nekas stöd för kostsam massvaccination, Spelet om vaccinet, Ny överenskommelse underlättar vaccinering.

Vad som däremot är en slående likhet är att diskussionen om risken för biverkningar av vaccinet knappt förekommer, vilket skulle kunna ses som en metod att argumentera för en vaccination. De artiklar som behandlar frågan om biverkningar låter samtidigt någon som har

vaccinerat sig berätta antingen att de inte alls märkt av några negativa efterverkningar, eller att det endast rör sig om lättare krämpor; *Gravid inte rädd för influensaspruta* (2009-10-31). Ett annat sätt är att låta en läkare förklara att *Vaccinrädslan är obefogad* (2009-11-03).

Artiklar som berättar om smittspridning, dödsfall, riskerna med själva influensan samt fördelarna med vaccinet finns det många av i Dagens Nyheter. Dessa artiklar finns ofta placerade på samma uppslag som Karin Bojs analys, ibland på ett sätt som gör att hennes kommentarer får funktionen av en manual för hur nyhetsrapporteringen bör tolkas. Tanken att ett annat än ett rent slumpartad samband finns mellan det kommenterande respektive det rapporterade innehållet infinner sig vid läsningen av krönikan *Vaccinera sig är att visa andra hänsyn*, vilken publiceras samma dag (2009-10-10) som man rapporterar om den minskade vaccinationsviljan hos svenska folket.

En nyhetsartikel om hur svininfluensan smittar genom att influensavirus överförs via nysningar, där grafik illustrerar hur *små droppar kan sprida sig upp till tio meter* men att viruset stoppas ... *om man är vaccinerad ...* (2009-07-28), återfinns bredvid Bojs krönika som berättar mer om hur man hejdar smittspridningen, det vill säga hur man vaccinerar sig. Artikeln *Så fungerar vaccinet mot pandemin*, berättar i ingressen att inga allvarliga biverkningar har rapporterats och med hjälp av pedagogiska illustrationer förklaras hur vaccinet steg för steg bygger upp ett försvar mot svininfluensan. I anslutning till nyhetsartikeln finner man Bojs krönika som avslutas:

Vår sammanställning här intill visar att svåra biverkningar är ytterst sällsynta.

I en faktaruta placerad mellan nyhetsartikeln och krönikan berättas det under rubriken *Influensan sprids blixtnabbt* hur svinviruset *sprider sig fyra gånger snabbare än andra virus* (2009-08-30).

Dagens Nyheter's bevakning av svininfluensan karakteriseras i mångt och mycket av ett vetenskapligt anspråk, skönjbart genom referenser till olika forskargrupper, vetenskapliga tidskrifter och rapporter. Utifrån ovan nämnda övervikt av nyheter som i sin vinkling förordar vaccination mot svininfluensan, antingen direkt – genom att skriva om vaccinationen och vaccinet på ett positivt sätt, eller indirekt – genom att berätta om riskerna med svininfluensan, framträder bilden av en rapportering med en viss slagsida i frågan.

4.1.3 Expressen

Expressen, obunden liberal, är en kvällstidning, grundad 1944, som utkommer varje dag och ägs av Bonnierkoncernen. Medicinreporter på Expressen är Anna Bäsén.

Bäséns budskap

Den ståndpunkt Anna Bäsén intar och konsekvent förmedlar i sin krönika om svininfluensan är enkelt uttryckt att svininfluensan är en farlig pandemi samt att man bör vaccinera sig.

Jag är oroad. Svininfluensan som nu lamslår Mexico City kan vara den pandemi, en farlig smitta som sprids snabbt över hela världen, forskarna fruktat. Det har nämligen aldrig varit en fråga OM pandemin kommer utan NÄR, skriver hon i sin första kommentar i ämnet där även diskussionen om vaccinet initieras . Och om den visar sig vara det hoppas jag att det går att få fram ett fungerande vaccin - och det snabbt (2009-04-26).

Spekulationer om smittspridningen och framtiden är vanligt förekommande.

Upp till fem miljoner svenskar kan smittas i svininfluensan (...) Var beredd på att Sverige kan bli ett mycket annorlunda land i höst: Öde arbetsplatser, skolor och dagis. Tomma konsertsalar, biografier och affärer. Bussar och spårvagnar som går glesa turer, med allt färre passagerare. Människor som hastar fram i munskydd (2009-07-16).

Det handlar även om att utan tvekan fastslå hur situationen kommer att utveckla sig.

Helt klart är att samhället i allmänhet och vården i synnerhet står inför extrema prövningar i höst (2009-09-02).

Tilltalet är oftast personligt, i flera krönikor berättar Anna Bäsén hur hon själv kan drabbas.

Smittan slår inte lika mot alla. Fyra av fem som har dött i svininfluensan har varit personer ur riskgrupper. Jag hör dit. (...) Visst är jag oroad. Både för mig själv och andra.

Krönikan byggs upp genom en inledande definition av den risk som föreligger, för att avslutas med en presentation av lösningen.

Mycket mer finns det inte att göra, annat än att hoppas att pandemin blir mild och att vaccinet fungerar (2009 -07-16).

Det personliga tilltalet skapar en förtrolighet till läsaren och blir även ett sätt att förmedla budskapet att vi står inför hotet tillsammans och därför måste vara solidariska och storsinta under en tid av svår prövning. I krönikan *Därför vaccinerar jag mig* meddelas läsaren:

I dag går jag till vårdcentralen, tar en kölapp och får min första dos vaccin mot svininfluensa.

Motiveringen till beslutet kommer i sista meningen:

Jag chansar inte med mitt och andras liv (2009-10-21).

Under rubriken *Nu måste vi inse allvaret* 2009-09-01) fortsätter Bäsén att propagera för vaccination.

Jag hoppas att detta första bekräftade dödsfall leder till att vi inser allvaret, och att alla som kan vaccinerar sig. I förhållande till risken att bli sjuk och kanske dö i svininfluensan överväger nyttan med vaccinet den lilla risken för biverkningar. Vaccin är det bästa skyddet, för individen själv och för hela samhället.

I en krönika två månader senare återkommer formuleringen, nu som rubrik: *Vaccin är det bästa skyddet* och det lämnas inget utrymme för missuppfattningar kring vad man bör göra då Bäsén skriver:

Jag har redan vaccinerat mig. Jag säger till människor jag bryr mig om att vaccinera sig. Riskgrupp eller inte. För ingen vet vem som dör av smittan. Men vi vet att vaccin skyddar (2009-11-01).

Relationen mellan influensans spridning och antal vaccinerade svenskar bevakas genomgående i krönikan, ett inslag som leder tankarna till en kamp mellan ont och gott, en tävling mellan influensan och vaccinet, med formuleringar som:

Men det är en kamp mot klockan, sex miljoner är fortfarande inte vaccinerade (2009-11-20) och Influensan har nått sin topp – nu har fem miljoner svenskar tagit sprutan (2009-12-03).

Den kritik som förekommer i samband med vaccinet är upprördhet över försenade leveranser, eller att det beställda lagret tagit slut, som i krönikan *Vaccinbristen är en skandal*, där Bäsén återigen kommenterar i ”matchen” mellan svininfluensan och vaccinet:

Samtidigt rapporteras det in fler svenska dödsfall, häromdagen Simon, 3, och i går Jan-Erik, 48. Det är lätt att bli både orolig och förbannad. Som en vän sade: "Jag vill ha vaccin - nu!" (2009-11-04).

När debatten om vaccinets biverkningar är livlig i svenska medier kommer krönikan *Sanningar och myter om influensan* där Bäsén avhandlar de vanligaste farhågorna kring vaccinet och dess biverkningar, myterna, för att sedan presentera sanningen.

Allt talar för att nyttan med vaccinet är större än risken. I de kliniska prövningar som gjorts har man inte sett några allvarliga reaktioner utan lindrigare biverkningar som rodnad och ömhet vid stickstället samt övergående influensasymtom (2009-09-03).

Sättet att tala om den som har en avvikande uppfattning, samt vem som väljs ut för att representera den andra sidans ståndpunkt, är ytterligare metoder att skapa opinion i vaccinationsdebatten. I krönikan *Fettdoktorn*²⁴ har spårat ur totalt skriver Bäsén:

Detta får mig att undra om doktorn är vid sunna vätskor. Det är beklämmande och förvånande att en svensk legitimerad läkare, som i sin yrkesgärning ska hjälpa sjuka, är så paranoid och okunnig och fortsätter: Jag är faktiskt bekymrad över fettdoktors patienter. Om det är så att Annika Dahlqvist ger sina patienter ovetenskapliga råd bör hon bli fråntagen läkarlegitimationen. Omgående (2009-10-20).

Extra allt

I likhet med medicinreportrarna på de övriga tidningar som utgör innevarande rapports material skriver Anna Bäsén, utöver de kommenterande krönikorna, även nyhetsartiklar angående svininfluensan. Dessa artiklar är innehållsligt mycket lika krönikorna och skiljer sig endast på så vis att journalisten Anna Bäsén inte är lika synlig (i form av formuleringar som ”jag ska”, ”jag tycker”, och så vidare) som medicinreporter Anna Bäsén.

²⁴ Syftar på läkaren Annika Dahlqvist som skapat rubriker, främst i kvällspressen, genom att hävda den fettrika kosten som ett bättre influensskydd än vaccinet

Vad gäller nyhetsrapporteringen i stort är det mest utmärkande draget dramaturgin; det sätt på vilket spänningen byggs upp och bibehålls under hela den period rapporteringen om svininfluensan pågår. Hotet är exceptionellt – och det är på väg mot oss. Ett exempel på detta är i rapporteringens initiala fas då läsarna dag för dag kan följa smittans väg – hur den bedöms som allt mer farlig samtidigt som den kommer allt närmre.

Viruset sprids – minst 68 har dött av svininfluensan, Virusets i Europa – Forskare: Det liknar inget vi sett, Barnen smittas – Larmrapport från New York i natt, Varningen höjd i natt – WHO om nya hotet ”Hela mänskligheten hotas vid en pandemi”, Är här när som helst – 40 procent av svenskarna kan få svininfluensan, 112 flög med smittplanet - Första fallet nu i Skandinavien - kvinna som flög från New York.

I Expressen finns således ett fokus på hur farlig smittan är, vilket i förlängningen blir synonymt med en positiv hållning gentemot massvaccinationen. Detta betyder däremot inte, som i fallet med Bäséns kommenterande material, att larm om faran med vaccinet saknas. Även Anna Bäsén skriver artiklar där frågan om biverkningar lyfts, dock rör det sig då om en text som, efter att ha berättat om någon som drabbats av exempelvis ont i armen efter att ha tagit sprutan, låter en ”expert” komma till tals och ta udden av vaccinkritiken. Ett exempel på detta är artikeln *Sjuka av vaccinet* där en kvinna berättar att hon fick feberfrossa efter vaccinationen. Statsepidemiolog Annika Linde citeras:

Det är ett tecken på att det ger ett effektivt skydd (...) Men hon poängterar att vaccinfebern går över på en dag, medan influensafebern kan hålla på i fem dagar och bli betydligt högre. Dessutom kan svininfluensan drabba betydligt hårdare (2009-10-21).

Artikeln kan på detta sätt driva frågan om värdet av att vaccinera sig parallellt med berättelsen om de som drabbats av biverkningar. Noterbart är även att Bäséns krönika *Därför vaccinerar jag mig* (se ovan) återfinns på samma uppslag.

Alarmerande artiklar i frågan om biverkningar författade av andra journalister på Expressen finns givetvis. *Hon tog vaccin – fick missfall*, är ett exempel på denna typ av rapportering. Främst rör det sig om den lilla människan som offer:

Christina, 39, kritisk till vården: "Jag känner mig överkörd". Hon är besviken över att personalen, som hon upplevde det, nästan tvingade henne att ta sprutan (2009-12-09).

Artiklarna om "Silje Marie" som *tog vaccin – och tappade sitt smaksinne* (2009-11-23) och "Helena" som fick svininfluensan trots att hon hade vaccinerat sig: *Jag levde i falsk trygghet* (2009-11-08) är ytterligare exempel på den lilla människans utsatthet i en tid av risker och hot.

Expressens rapportering sammanfattas enklast som riklig, där ingen tydlig linje i vaccinationsdebatten märks. Det är snarare de spektakulära berättelserna som fokuseras, med det överordnade budskapet att en fara hotar, oavsett om det rör sig om faran med svininfluensan eller faran med vaccinet. I det kommenterande materialet, medicinreporter Anna Bäséns krönikor förs däremot en explicit vaccinationskampanj.

4.1.4 Göteborgs-Posten

Göteborgs-Posten, liberal, är en Göteborgsbaserad morgontidning, grundad 1858, som ägs av Tidnings-AB Stampen och utkommer dagligen. Medicinreporter på Göteborgs-Posten är Madeleine Sahlman, vars krönikor publiceras under vinjetten *Analys*.

Sahlmans synpunkter

Det som särskiljer det kommenterande materialet i Göteborgs-Posten, medicinreporter Madeleine Sahlmans krönikor, är två saker. För det första är analyserna få till antalet²⁵. Den andra omständigheten som är annorlunda jämfört med det kommenterande materialet i övriga tidningar som ingår i undersökningen, är att medicinreportern själv är förhållandevis anonym och omärklig. Liksom de övriga medicinreporterna har Sahlman även skrivit nyhetsartiklar i ämnet – och det som är slående i det här fallet är hur lite dessa olika typer av material skiljer sig åt.

I Sahlmans analyser finns således inga uttryckliga uppmaningar av arten "jag tycker" eller "jag ska göra så eller så och anser att du bör göra likadant". Samma källor som figurerar i nyhetsartiklarna återfinns citerade i Sahlmans krönikor. Det rör sig om epidemiologer, professorer; representanter för bland annat Smittskyddsinstitutet, Socialstyrelsen och Läkemedelsverket. Valet av källor är givetvis ett mer subtilt sätt att dryfta sin synpunkt i frågan, men detta gäller vanligen för nyhetsrapporteringen i stort. I övriga tidningar som

²⁵ Sex stycken analyser av Madeleine Sahlman under den aktuella perioden 2009-04-20 – 2009-12-31

ingår i urvalet förekommer det inte i det så kallade åsiktsmaterialet, där det verkar vara mer norm än undantag att skribenten tar tillfället i akt att redogöra för sin egen personliga syn på saken.

Sahlman väger i sina texter tänkbara scenarion och faktorer mot varandra, av typen ”å ena sidan, å andra sidan”. Ett exempel på detta är krönikan *Bromsad men inte uträknad*, (2009-09-27) där hon skriver:

Varför smittan tappat kraft just nu kan möjligtvis bero på den ovanligt varma hösten (...) Eller också handlar det om att smittan inte fått fäste hos tillräckligt många (...)Kanske handlar det om helt vanlig hygien (...) Eller så är den tillfälliga pausen, vågdalen, en helt naturlig rytm för luftburna virus.

Med tanke på rubriken, samt ordvalet *den tillfälliga pausen*, impliceras en hållning i frågan som innebär att man anser det för tidigt att blåsa faran över vad gäller svininfluensan. Uttryckssättet får i sammanhanget dock anses bidra till en anmärkningsvärt modest exponering av den egna åsikten.

Vad gäller det sätt på vilket Sahlman positionerar sig i frågan för eller mot vaccination kan en positiv inställning till massvaccinationen skönjas.

Att inte bli sjuk, att inte smitta andra. Att färre ska bli allvarligt sjuka och dö är argument för vaccinering (2009-02-02)

I november skriver Sahlman krönikan *Dämpande medicin glöms bort*. Hon inleder med att slå fast:

Vården använder för lite Tamiflu. Rädslan för att använda för mycket kan ha kostat liv och hälsa i den pågående epidemin (2009-11-12).

Av samtliga Sahlmans krönikor är det i ovanstående mening enda tillfället en egen åsikt uttrycks tydligt.

När rapporterna om svininfluensan börjar komma i april är Sahlman varken lugnande eller alarmistisk. Rubriken *Nytt virus som oroar världen – blir svininfluensan vår nästa stora epidemi?* uttrycker en fråga där Sahlman väljer att inte ge sin åsikt i saken utan endast konstaterar:

Ingen har i dagsläget tillräcklig kunskap för att veta vart smittan tar vägen.

Krönikan avslutas med det lugnande beskedet:

I Sverige finns en pandemiplan och beredskapslager med antiviral medicin (2009-04-28).

Trots att antalet krönikor signerade Madeleine Sahlman är få till antalet ger de ändå en inblick i ett åsiktsmaterial som är anonymiserat och nedtonat. Olika argument vägs mot varandra, med stöd av vetenskapligt förankrade källor, och Sahlmans synpunkter skyms mest i bisatser. Det rör sig inte om några kraftfulla utspel eller explicita uppmaningar till läsaren. Det samlade intrycket av dessa krönikor är att de uttrycker en ovedersäglig sats; en självklarhet inför det faktum att en ny typ av influensa har upptäckts, att den kan vara farlig, men att det i så fall kommer vara möjligt att vaccinera sig mot smittan. Varken mer eller mindre.

Nyhetsrapporteringen

Det faktum att Göteborgs-Posten är en, förvisso stor men ändå påtagligt lokal tidning, märks i rapporteringen kring svininfluensan och vaccinationen på så vis att de sjukhus, skolor, politiker, smittskyddsläkare, smittade personer och så vidare, som förekommer i nyhetsmaterialet, har lokal förankring:

Boråsare vårdas med ECMO-lunga, 672 fall i Västra Götaland, Göteborgsidrottare inte före i kön, Gravid kvinna i respirator på Östra sjukhuset, Första sprutan i Åsa, Östra blir "Pandemisjukhus", Massvaccination i Västsverige.

I övrigt beskrivs innehållet bäst i termer av *bevakning*. Man bevakar händelseutvecklingen och rapporterar; hur många har dött, hur är tillståndet för de som smittats, vad säger Smittskyddsinstitutet, vad säger WHO, när kan man vaccinera sig? Exempel på artiklar som ger en slags lägesrapport är:

WHO höjde varningsnivån, Nu startar vaccineringen av friska, Ytterligare en död, Nytt vaccin till vårdcentraler, Färre influensafall än väntat, Vaccinet är försenat, Extra EU-möte om influensa, Klart med beslut om gratis vaccin.

Frågan om folk som smiter före i kön, kaos på vårdcentralerna, eller oegentligheter kring avtal rörande vaccin och vaccination ger inte upphov till några omfattande nyhetsartiklar.

Politiker går före i vaccinationskö (2009-11-07) och *Landsting överväger vaccinvakter* (2009-09-04), är två notiser i ämnet.

Spekulationer är ovanliga, såväl ordval som ton är ofta relativt saklig. *En miljon svenskar kan få svininfluensan*, är en artikel som särskiljer sig på grund av sin spekulativa formulering samt det faktum att texten hävdar: *Utan vaccinationskampanjen hade dock siffran blivit mycket högre, över två miljoner* (2009-11-12), vilket är ett tydligt ställningstagande för massvaccinationen.

Generellt för materialet gäller att varken rubriksättning eller övrigt innehåll kan kännetecknas som alarmistiskt. Det handlar inte om att man underlåter att rapportera om svininfluensan och den planerade eller pågående massvaccinationen. Man håller utvecklingen under uppsikt och låter berörda myndigheter, läkare och privatpersoner komma till tals. Turerna kring vaccinationen bevakas främst vad gäller förseningen av vaccinet och har sällan fokus på larm om biverkningar. Som nämnts återfinns medicinreportern Madeleine Sahlman som författare till nyhetsartiklar vilka är snarlika de ovan nämnda krönikorna, med skillnaden att de inte presenteras under vinjetten analys.

Sammanfattningsvis kan sägas om Göteborgs-Posten att deras rapportering i fallet svininfluensan varken har fokus på kaos, larm, risk, hot eller panik – utan karakteriseras av en förhållandevis nedtonad bevakning som domineras av att diverse myndighetsbeslut, aktuella datum, antal smittade, och så vidare meddelas läsaren.

4.1.5 Svenska Dagbladet

Svenska Dagbladet, obunden moderat, grundades 1884 och är en rikstäckande morgontidning som utkommer varje dag i tre delar: Nyheter, Kultur och Näringsliv. Ägare är norska Schibsted. SvD uppger på sin hemsida att de ”... flyttar fram de journalistiska positionerna och ger läsarna de sammanhang och perspektiv som hotar att försvinna i den allmänna snuttifieringen av nyhetsflödet. SvD vill fortsätta att utveckla den redaktionella produkten med inriktning på kvalitetsjournalistik och satsning på det fördjupande reportaget”. Det av Svenska Dagbladets kommenterande material som ingår i den här undersökningen är medicinreporter Inger Atterstam krönikor, publicerade under vinjetten *Perspektiv*, alternativt *Analys*.

Atterstams analys

Atterstams krönikor karaktäriseras av en skeptisk inställning till larmrapporterna kring svininfluensan och därmed även ett ifrågasättande av nödvändigheten med en massvaccination. När det gäller den allmänna rädslan för influensan argumenterar Atterstam i ett tidigt skede av rapporteringen (2009-04-28), för varför man inte bör låta denna rädsla löpa amok på grund av alla larm som förekommer: *Först var det sars, därefter fågelinfluensan och nu är det åter dags för krigsrubriker*, skriver hon och avslutar sin krönika med att påminna om att endast ett fåtal dödsfall har en bekräftad koppling till det nya viruset samt påpekar att flera faktorer talar *mot* en pandemi.

Självkritiken, eller kanske snarare kritiken mot andra (konkurrerande) tidningar och journalister är mycket explicit.

En hotande dödlig världsepidemi med maffiga dramatiska bilder är en näst intill oemotståndlig brygd för redaktionerna. De går igång och de hetsar varandra och jakten leds av nyhetschefer som oftast har diffusa medicinska kunskaper, menar Atterstam under rubriken Någon tjänar alltid på vår oro (2009-04-30).

Frågan om bakomliggande intressen är återkommande och ett centralt tema för Svenska Dagbladets medicinreporter under hela den undersökta perioden. *Larm-industrin* är benämningen på de aktörer som, enligt Atterstam, drar nytta av skrämselfpropagandan. Det handlar i den kritik som levereras om medicinska experter, om läkemedelsbolag och om olika myndigheter, som strävar efter ökade ekonomiska anslag och massmedial uppmärksamhet.

Världshälsoorganisationen, WHO, och EU:s smittskyddsinstitut, ECDC, är några av de instanser som uttryckligen kritiserats för att överdriva risker och hot i sin strävan att vara synliga och visa handlingskraft (2009-04-30). Konsekvensen av en dylik rapportering är allvarlig, hävdar Atterstam.

Den förmodligen största risken (...) är förtroendekrisen; att människor inte längre tror på och slutar lyssna på forskarna-experterna-myndigheterna-medierna. Hon avslutar: Den professionella ofta pr-drivna larmindustrins mål med att lansera det ena pandemihotet efter det andra är enkelt: Stampa fram mer resurser i

konkurrens med alla andra behov. Kanske är människornas fortsatta förtroende mindre viktigt (2009-05-10).

Kritiken mot den egna yrkeskåren modifieras något då Atterstam hävdar att det inte enbart är sensationslystnad och en förkärlek för så kallade panikrubriker som är anledningen till att (övriga mediernas) rapportering tenderar att överdriva hotet från svininfluensan. Snarare rör det sig om en övertro på den medicinska expertisen i kombination med journalisternas bristfälliga medicinska kunskaper:

Det största mediala problemet är aningslösheten och godtrogenheten mot de professionella larmarna (2009-04-30).

När det rör sig specifikt om vaccinationsfrågan definierar Atterstam problematiken utan förskönande omskrivningar. Genom att först skrämman upp människor skapas möjligheten att lugna dem, är den tes hon driver. Svaret på frågan om vad man ska ta sig till inför det nya hotet stavas vaccin. När ansvariga myndigheter i början av maj 2009 tonar ned riskerna med svininfluensan, då det nya viruset visat sig vara mindre farligt än befarat, beskrivs händelseutvecklingen av SvD:s medicinreporter som *ett gissel för WHO* som utlovat ett vaccin till alla rädda människor. Framställningen av ett nytt vaccin stoppar produktionen av det sedvanliga vaccinet – och hur legitimerar man ett sådant beslut när det nya viruset inte alls är så farligt som man först sagt, frågar sig Atterstam.

Men det ständigt upprepade lugnande beskedet har varit att den enda räddningen är det där nya vaccinet. Hur länge ska WHO och andra kunna backa från det löftet? (2009-05-09).

Svenska Dagbladets medicinska reporters berättelse om vaccinationen handlar i mångt och mycket om det ekonomiska och politiska spel som ligger bakom både larm och lösningar. Under rubriken *Vilken roll spelar läkemedelsbolagen?* (2009-07-22), mejslas bilden av hur den *nedkörda vaccinindustrin* profiterar efter att ha skrämt upp en hel värld. Det handlar, enligt analysen i SvD, om ett fåtal aktörer som gått samman för att nå ökat inflytande och ekonomisk vinst; en ohelig allians av pr-konsulter, myndighetspersoner i beslutsfattande positioner samt läkemedelsbolagens representanter.

Dessa aktörer har alla samma mål, de känner varandra väl, de samarbetar, de byter ofta positioner inom de olika sfärerna (2009-07-22).

Just myndighetspersoner i beslutsfattande position återkommer Atterstam till. Krönikan *En beslut om massvaccinering* (2009-11-30) handlar om WHO:s beslut att upgradera svininfluensan till en pandemi, vilket föranledde beslutet om massvaccination.

... när WHO förklarar att en pandemi nått nivå sex körs massvaccineringarna i gång, alla länder har lovat att ställa upp, köpkontrakten med vaccinproducenterna faller ut.

Krönikan avslutas med att avslöja att WHO:s oberoende experter i själva verket har nära kopplingar till läkemedelsindustrin:

Så ser verkligheten fortfarande ut: flertalet medicinska toppforskare utför lönande extraknäck åt industrin (2009-11-30).

I krönikan *Politiken bakom insatsen: Ingen vill ha upprörd rättvisdebatt* (2009-08-26) spekuleras det om spelet bakom (de svenska)kulisserna; hur inget annat än en politisk flathet och rädsla för att fatta beslut om vilka grupper som ska vaccineras och vilka som ska ställas utanför, föranlett *en medicinhistoriskt helt unik insats* där hela befolkningen ska vaccineras. Projektet beskrivs vara *mer politiskt motiverat än medicinskt* (2009-08-26).

Rekommendationen att vaccinera även barn och gravida antyds ha en ekonomisk-politisk grund snarare än en medicinsk; hur annars bli av med de arton miljoner doser vaccin som beställts frågar sig Atterstam och ställer sig samtidigt frågande inför huruvida beslutet är rimligt utifrån vetenskapen om hur få – på gravida inga alls – tester av vaccinet som hunnit utföras (*Vaccinbeslut på svag grund* 2009-09-05). Under rubriken *Pandemitåget tuffar på* (2009-09-18) handlar det inte om några subtila antydningar kring vilka de egentliga bevekelsegrunderna för massvaccinationen är. Atterstam ger sin syn på att planerna ska genomföras trots att smittan verkar ha kommit av sig:

Tåget har startat och det är en politisk omöjlighet att ändra det, vad som än händer (2009-09-18).

Frågeställningen rörande rimligheten i antal beställda doser vaccin dryftas åter i krönikan *Knappast någon brist på vaccin* (2009-11-07) där Atterstam kritiserar den massiva medierapporteringen kring den påstådda bristen på vaccin på landets vårdcentraler och menar att problemet snarast kommer att bli ett överskott på vaccin.

Ändå är det den hotfulla motbilden av vilda västern på vårdcentralerna, villervalla, vaccinbrist och åter vaccinbrist som dominerar (2009-11-07).

I den, för den undersökta perioden, sista krönikan i SvD görs ett slags bokslut över svininfluensan och det konstateras att Sveriges kommuner och landsting *inte lyckats krångla sig ur avtalet* (med vaccinleverantören GlaxoSmithKline, min anm.) *att köpa 18 miljoner doser för 1,3 miljarder kronor*. Atterstam summerar verkningarna av svininfluensan och påpekar att antalet döda i världen totalt motsvarar antalet döda i hiv-aids varje dag (2009-12-24).

Vad gäller det kommenterande materialet i Svenska Dagbladet, medicinreporter Inger Atterstams krönikor, består de huvudsakligen av en mycket kritisk hållning gentemot andra mediers rapportering i frågan, myndigheternas (både nationella och internationella) agerande och påvisade kopplingar till läkemedelsindustrin. Det dominerande budskap som förmedlas i texten är att kapitlet svininfluensan varit ”mycket väsen för ingenting”. Precis som Inger Atterstam förutspådde.

Att vara kritisk mot hur farlig svininfluensan är och den roll bakomliggande intressen spelar, såväl som hur medierna hanterar frågan, är givetvis ett sätt att implicit ge uttryck för att den egna hållningen grundar sig i en mycket god medicinsk såväl som journalistisk kompetens.

Nyhetsrapporteringen

Svenska Dagbladets medicinreporter har under den undersökta perioden inte enbart kommenterat svininfluensan i sina krönikor utan även figurerat som nyhetsjournalist. I artikeln *Influensavaccin får inte ges till barn och gamla* (2009-07-23) är tonen från Atterstams krönikor lätt att känna igen med beskrivningar som *Massvaccinering är den väl lanserade lösningen på den befarade pandemin ...* Att larmen om influensan inte står i paritet med det hot den utgör är en av Atterstams huvudsakliga utgångspunkter i åsiktsmaterialet, en tendens som är tydlig även i de nyhetsartiklar hon skriver:

*Ännu syns inga tecken på den befarade epidemin av svininfluensa. Tvärtom. (...)**Ingen av de ansvariga influensaexperterna vill dock blåsa faran över* (2009-09-25).

Beslutet att uppgradera svininfluensan till en pandemi ifrågasätts av Inger Atterstam i hennes krönikor. Bland annat fokuserar Atterstam i sina kommentarer på att en enda person, chefen

för WHO, har beslutet i sin hand och Atterstam lyfter vid flera tillfällen frågan om beslutet har andra grunder än medicinska. I en nyhetsartikel impliceras detsamma angående spekulationer kring en höjd larmnivå efter ett uttalande av chefen för WHO:

Det var förvirrande antydningar eftersom WHO så sent som under helgen gav rakt motsatta besked att en höjning inte ansågs nödvändig just nu (2009-05-05).

Skepticismen gentemot vaccinet eller än mer mot spelet bakom vaccinationsbeslutet är en ofta förekommande kritik i krönikorna som återfinns i nyhetsartiklar författade såväl av Atterstam som andra journalister. Det dras i en artikel skriven av Atterstam paralleller till ett svinvirusvaccin som gavs i USA 1976 och resulterade i en åttafaldig ökning av en svår neurologisk sjukdom:

Vaccineringen fick stoppas och någon epidemi utbröt inte heller. Det var falskt alarm (2009-07-23).

I nyhetsartikeln *Riskerna med det nya vaccinet tonas ned* (2009-07-25) handlar det om bristfälliga och försenade tester av vaccinet – och journalisten Atterstams egen åsikt är inte svår att spåra:

Samma dag förklarade USA: mäktiga läkemedelsverk FDA att USA-myndigheten kan tänka sig att ge tillstånd att använda de nya influensavaccinerna innan data som kan garantera säkerhet och effekt är klara (2009-07-25).

Artikeln *Staten får betala om vaccinet skadar* (2009-12-10) är en av dem som också behandlar frågor kring säkerhet och ansvar.

Influensaexpert i vaccinallians (2009-12-13), *Influensan bingo för vaccinjättar* (2009-07-21) och *Experter samarbetar med industrin* (2009-11-30) är exempel på nyhetsartiklar helt i linje med Atterstams kritik mot intressegrupperna bakom vaccinbeslutet. Det handlar om jävsituationer, maktspelet och profithungern som, enligt Svenska Dagbladet, legat bakom beslutet att massvaccinera.

I de undersökta krönikorna finns en tydlig ambition, uttalad såväl som outtalad (genom val av ämne och vinkling), att avdramatisera bilden av svininfluensan som en farlig pandemi. Tendensen är tydlig även i Svenska Dagbladets nyhetsmaterial, oavsett om artikelförfattaren är Inger Atterstam eller någon annan journalist på tidningen. Självfallet underläts inte rapportering kring dödsfall och smittade personer, men det rör sig i dessa artiklar snarare om

ett alarmerande innehåll än ett alarmistiskt tilltal. De lugnande inslagen i texten är märkbara också i de artiklar som handlar om personer där smittan bekräftats. I en artikel om att svininfluensan har nått Sverige skriver Inger Atterstam

... för smittriskerna i Sverige betyder detta ingenting och fokuserar på att den smittade fått ... milda influensasymtom under några dagar men nu är helt frisk . Detta fall är avslutat och har inte gett upphov till någon influensaspridning i Sverige.

Artikeln avslutas med en påminnelse:

Hittills har svenska SMI analyserat 187 misstänkta virus och enbart ett enda har alltså fallit ut som positivt (2009-05-07).

I en artikel om kartläggningen av viruset konstaterar Atterstam att arvsmassan saknar de inslag som brukar ge svåra sjukdomssymtom och låter Socialstyrelsens Anders Tegnell uttala sig om den *relativt lindriga sjukdomsbilden* . I artikeln slås det fast:

Spekulationerna om att viruset i Mexiko skulle varit mer aggressivt kan alltså avfärdas (2009-05-23).

Sammanfattningsvis kan sägas om nyhetsrapporteringen i Svenska Dagbladet att den består av kritik mot influensalarman, kritik mot beslutet att massvaccinera, kritik mot vaccinindustrin och de kopplingar som finns mellan denna och beslutande myndigheter. Den rapportering som avser dödsfall eller smittade personer har ofta även lugnande inslag. Tonläget är snarare nedtonat än uppskruvat vad gäller beskrivningen av influensaläget. Nyhetsmaterialets vinkling är inte sällan identiskt med innehållet i medicinreporter Inger Atterstams krönikor och är i flera fall även skrivna av densamma.

5. Samlande diskussion

Genom journalisternas urval och vinkling, vilka bland annat styrs av specifika mediologiska principer²⁶ konstrueras bilden av svininfluensan; den risk som föreligger, samt vilka lösningar som står till buds. Ett mer samlat grepp på de tidningar som ingår i studien är påkallat, för att sammanfatta och utröna vilka tendenser som framträder efter avslutad analys.

5.1 Vaccinet som hot eller lösning

Några teman är mycket påtagliga i berättelsen om massvaccinationen mot svininfluensan. Det handlar bland annat om konstruktionen av vaccinet som hot eller lösning, där det sistnämnda är det mest frekvent förekommande. Om vi först granskar medicinreportrarnas kommenterande material blir det tydligt att endast en medicinreporters berättelse särskiljer sig på den punkten. Svenska Dagbladets Inger Atterstam positionerar sig redan när rapporteringen kring svininfluensan startar i april 2009, genom sin ambition att tona ned hotet från influensan och därmed ifrågasätta nödvändigheten i att vaccinera en hel befolkning. Atterstam ställer sig frågan vem som tjänar på hotet om en pandemi – och fäster uppmärksamheten på likheten med tidigare larm; skräckvisioner vilka samtliga kommit på skam. Analysen Svenska Dagbladets reporter levererar är att nyhetsreportrar såväl som (andra)medicinreportrar generellt besitter för lite kunskap på det medicinska området kombinerat med en överdriven tilltro till de forskare, experter och myndigheter som kallar svininfluensan för en farlig pandemi. Medicinreportrarna Mårtensson, Bojs och Bäsén är ivriga förespråkare av vaccinet som lösningen på det hot samhället står inför. Göteborgs-Postens medicinreporter är mer försiktig i sitt ställningstagande, men är långt ifrån kritisk till vaccinationen.

Beträffande det rapporterade nyhetsinnehållet återfinns en del av skillnaderna. Svenska Dagbladet har överhuvudtaget inte det inslag av kris- och panikrapportering kopplat till svininfluensan som återfinns främst i Aftonbladet och Expressen, medan Dagens Nyheter befinner sig i andra änden av skalan där faran med svininfluensan är i fokus medan faran med vaccinet är perifer. I Göteborgs-Posten märks inget tydligt ställningstagande i den kommenterande delen – och när det gäller nyhetsrapporteringen finns heller inte någon märkbar övervikt åt den ena eller andra sidan. Nämnas bör att de båda kvällstidningarna har

²⁶ Se kapitel 2

ett lika tydligt kris- och panik-fokus i frågan om vaccinet och dess eventuella biverkningar som när det gäller själva influensan.

5.2 En fråga om moral – det normativa perspektivet

Ett annat skönjbart tema är det moraliska. Medicinreportrarna Mårtensson, Bojs och Bäsén kommer vid upprepade tillfällen med direkta uppmaningar om att man absolut ska vaccinera sig. De berättar också att de själva *har* vaccinerat sig, eller *ska* vaccinera sig, men framförallt fokuseras *varför* man ska vaccinera sig. Det är solidaritetsaspekten som belyses starkast. Bojs är närmast att betrakta som aggressiv i sin framtoning, då hon förmedlar budskapet *Att man skiter i gravida och andra medmänniskor* om man inte tar sitt ansvar och är solidarisk nog att vaccinera sig. Det faktum till trots att Mårtenssons inlägg i debatten innehåller idoga uppmaningar om att man ska skynda att ta sprutan – innehåller de samtidigt en stark upprördhet över att vissa människor varit för ivriga då de trängt sig i vaccinationskön.

Atterstam och Sahlman är de av medicinreportrarna som inte explicit uppmanar till vaccination. I Atterstams fall rör det sig om en uttryckligen kritisk hållning till vaccinet, där bland annat aspekter som otillräckliga tester av vaccinet lyfts fram. Det faktum att Göteborgs-Postens medicinreporter inte kommer med någon direkt uppmaning sammanhänger snarare med avsaknaden av en personlig ”röst”. I Sahlmans krönikor anas en slags självklarhet att alla ska vaccinera sig, vilket ger vid handen att en propagandistisk inställning till vaccinationen är överflödig. Detta förhållningssätt kan givetvis tolkas som en överlägsen metod för övertalning.

5.3 Hur över vad – eller vad över hur

Ovan berördes kort det faktum att utmärkande för kvällspressens nyheter om svininfluensan är att de visserligen ligger i linje med den egna medicinreporterens intagna ståndpunkt men samtidigt ligger i linje med den motsatta. Anledningen till detta kan förklaras med hjälp av medielogiken. De olika villkor medierna omsluts av; formatet, redaktionella rutiner, tekniken, publiken samt konkurrensen vilken ger ett ökat krav på säljande nyheter, avgör deras innehåll (Altheide & Snow 1991). Påverkan från dessa villkor och förutsättningar framgår tydligt vad gäller nyhetsrapporteringen i de båda kvällstidningarna. Det essentiella förefaller inte vara huruvida hotet utgörs av svininfluensan eller vaccinet, utan vilken historia som passar för dramatisering; att det finns ett möjligt hot eller konflikt. Något tillspetsat kan detta beskrivas som att *vad* man väljer att berätta är påtagligt underordnat *hur* man kan berätta det. Det

handlar om den vinkling som bäst bjuder in till att vässa den berättartekniska arsenalen; personifiering, stereotypisering, förenkling, konkretisering, polarisering och intensifiering. Ofta handlar det om att identifiera den så kallade "boven i dramat" och bygga texten på de binära oppositionerna, där ont ställs mot gott och den mäktiga myndigheten/politikern, läkemedelsföretaget, läkaren, och så vidare, ställs mot den lilla människan.

Det som kan sägas i fallet med rapporteringen kring svininfluensan är att kvällstidningarna har den "bredaste" bevakningen i så mån att de ena dagen skrämmer med sjukdomen och andra dagen med dess botemedel. En något oväntad slutsats man kan dra med stöd av detta är att kvällspressen tenderar att vara de som bäst förmår leva upp till de journalistiska idealen om en neutral bevakning då ingen av de båda sidor som grupperade sig i vaccinationsfrågan favoriseras, vilket faktiskt var märkbart i de två morgontidningarna. För kvällstidningarnas saklighet och relevans i frågan blir omdömet inte lika gott.

Vad gäller åsiktsjournalistik som "smittar av sig" på nyhetsjournalistik äger frågan en viss relevans i fallet Svenska Dagbladet. Här handlar det snarast om ett *vad* som är överordnat ett *hur*, vilket givetvis också kan kopplas till medielogiken. I Svenska Dagbladets fall kan man förmoda att det bland annat beror på att en slags seriositetens logik inverkar; där publikens förväntningar såväl som förväntningarna på publiken, i samverkan med tidningens tradition och uttalade vilja till kritisk hållning, banar väg för en viss typ av innehåll. Bergstrand (2006) uttrycker relationen mellan åsikter och nyheter som att nyhetsvinklingen riskerar att styras till att verifiera den enskilde skribentens ståndpunkt. Emedan Atterstams krönikor såväl som nyhetsrapporteringen särskiljer sig från övriga undersökta tidningar är eventualiteten intressant att dröja vid. Liknande tendens (dock representerad av diametralt motsatt åsikt) finns i relationen mellan det kommenterande och rapporterande innehållet i Dagens Nyheter, om än inte lika tydligt. Samtidigt bör det poängteras att det konträra förhållandet inte går att bortse ifrån; en relation där det i själva verket rör sig om att det är tidningens ståndpunkt som verifieras av den enskilde skribenten.

Den historia medierna berättar i fallet med svininfluensan och massvaccinationen är den om hot och lösningar; en berättelse med klart moraliska övertoner. Enligt Entman (1993) handlar framing just om det sätt på vilket medierna väljer att definiera ett problem samt hur de ger uttryck för moraliska värderingar för att slutligen presentera problemets lösning (Entman 1993:52). Samtliga medicinreportrar utom en identifierar svininfluensan som problemet, vaccinationen som lösningen och en hållning av solidarisk altruism som det moraliskt riktiga.

Det sätt på vilket man berättar skiljer kvällspress och morgonpress från varandra, en omständighet som resulterar i att kvällspressens nyhetsmaterial och medicinreportrarnas budskap, relationen dem emellan, är långt från symbiotiskt. Uppdelningen skulle kunna betraktas som den mellan det journalistiska uppdraget att informera medborgarna, i det här fallet om vikten av att vaccinera sig, samtidigt som man möter kommersialiseringens krav på säljande nyheter i en tid av ökad konkurrens. Kvällspressens medicinreporter driver således en vaccinationskampanj i sin krönika synkront med att nyhetsartiklar och löpsedlar i versaler berättar om människor som dött av vaccinet.

Risker med mediernas riskrapportering?

Beck talar om ett samhälle, risksamhället, där tillverkningen och tillhandahållandet av varor alltmer byts ut till en distribution av risker (1998:35). Det handlar om socialt konstruerade risker, där medierna spelar en viktig roll. Deras privilegierade position renderar dem möjligheten att såväl definiera, konstruera som distribuera dessa risker. Beck menar att den eskalerande frekvens med vilken riskerna avlöser varandra ställer allt större krav på löften om säkerhet likväl som på de som presenterar riskerna. Vilken nyhetsvärdering medierna gör, liksom hur de förhåller sig till de mediologiska principer vilka i viss mån sätter ramarna för deras verksamhet får givetvis betydelse för hur människor uppfattar en risk eller krissituation.

Enligt teorin om mediologiken är mediernas innehåll avhängigt deras format, organisation, levnadsvillkor, publik och konkurrenssituation. Det handlar om att skapa en hanterbar mängd information och paketera den på ett sådant sätt att den förmår fånga publikens uppmärksamhet²⁷. Utifrån den ambitionen har medierna utvecklat specifika berättartekniker. Det rör sig konkret om att förenkla, polarisera, konkretisera, personifiera, intensifiera och stereotypisera ett skeende.²⁸ Med vetskap om detta kan vi dra slutsatsen att logiken samt de berättartekniska principerna skiljer sig mellan morgon- och kvällspress och därmed ger skilda typer av rapportering, ett resultat som ifrågavarande rapport presenterar.

Förhåller det sig så att möjligheten till en spektakulär rubrik är starkt överordnad i de prioriteringar kvällspressen gör samt att morgonpressen driver opinion i sin nyhetsrapportering blir detta bekymmersamt såväl för samhällets medborgare som för journalistikens legitimitet och i förlängningen även för ett av sdet demokratiska samhällets fundament.

²⁷Se Altheide & Snow 1979, 1988, 1991 för en utförlig diskussion och presentation av mediologiken

²⁸Se Asp 1986

6. Sammanfattning

Ifrågavarande rapport är en granskning av fem tidningars rapportering rörande den svenska massvaccinationen mot svininfluensa hösten 2009. Fokus är på det kommenterande innehållet, närmare bestämt respektive tidnings medicinreporter; hur de positionerar sig i vaccinationsdebatten samt vilket deras budskap är. Detta budskap jämförs med den samlade nyhetsrapporteringen för att se om det finns någon bäring i tankarna på åsiktsmaterialets inverkan på det rapporterade innehållet; huruvida nyhetsmaterialet tenderar att verifiera den linje som drivs i olika sakfrågor i kolumner av analys och kommentar.

Undersökningen, en kvalitativ innehållsanalys, utgår från Becks teorier om risksamhället och den centrala roll våra nyhetsmedier har i termer av problemformuleringsprivilegium och dagordningsmakt. Utifrån teorier om medielogik och framing diskuterar rapporten skillnader och likheter mellan de tidningar som ingår i urvalet.

Resultatet är i korthet att den moraliska aspekten, solidaritet med sina medmänniskor är ett tydligt tema i medicinreportrarnas berättelse. Ett annat tema är konstruktionen av vaccinet som hot eller lösning. En tydlig kampanj för vaccinationen förs i det kommenterande materialet i tre av tidningarna (AB, EXP, DN). Vad gäller morgonpressen (DN) återspeglas detta till viss del i nyhetsrapporteringen, vilket inte är fallet med kvällspressen där fokus istället ligger på den linje som för stunden ger den mest dramatiska berättelsen.

Lokalpressens (GP) åsiktsmaterial levererar en nedtonad rapportering med en försiktigt positiv, sällan explicit, hållning för vaccinationen. Den andra representanten för morgonpressen (SvD) utmärker sig genom sin mycket kritiska hållning såväl gentemot larmen om svininfluensan som inför nödvändigheten med en massvaccination; en hållning som tydligt återfinns i det rapporterade innehållet.

7. Litteratur

Allern, Sigurd (2001), *Nyhetsverdier – om marknadsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand, IJ-forlaget

Altheide, David L & Snow, Robert P (1979), *Media Logic*. Beverly Hills, Sage

Altheide, David L (1996), *Qualitative Media Analysis*, Thousand Oaks, Sage

Andersson Odén, Tomas & Ghersetti, Marina (2010) Obs kommande. Arbetsnamn: *Mediernas rapportering om svininfluensan 2009*, Göteborg, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation

Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf (2008), *När hoten kommer nära: fågelinfluensa och tuberkulos i svensk medierapportering*, Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation

Andersson Odén, Tomas, Ghersetti, Marina & Wallin, Ulf (2005), *Tsunamins genomslag: en studie av svenska mediers bevakning*, Stockholm, Krisberedskapsmyndigheten, KBM:s temaserie 2005:13

Asp, Kent (1986), *Mäktiga massmedier – studier i politisk opinionsbildning*, Stockholm, Akademitratur

Beck, Ulrich (1998), *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*, Göteborg, Daidalos

Bennett, W. Lance (2004), Gatekeeping and Press-Government Relations: A Multigated Model of News Construction. I Kaid, Lynda Lee (red.), *Handbook of Political Communication Research*, Mahwah, Lawrence Erlbaum

Begstrand, Mats (2006), *Politik och nyhetsjournalistik*, Stockholm, Juridisk reportagebyrå

Burke, Kenneth (1968), *Counter Statement*, Berkeley, University of California Press

Bäckstrand, Karin (2001) *What can Nature Withstand? Science, Politics and Discourses in Transboundary Air Pollution Diplomacy*, Lund, Political Studies 116, Department of Political Science, Lund University

Dearing , James W & Rogers , Everett M(1996), *Agenda Setting*, Thousand Oaks, Sage

- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994) *Det redigerade samhället: om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*, Stockholm, Carlsson
- Entman, Robert M. (2004) *Projections of Power: Framing News, Public Opinions and US Foreign Policy*, Chicago, Chicago University Press
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2008) *Massmedier, Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*, Stockholm, Ekerlids Förlag
- Hamilton, James T. (2004) *All the News That's Fit To Sell. How the Market Transforms Information Into News*. Princeton: Princeton University Press
- Hart, Roderick P, (1987) *Modern Rhetorical Criticism*, Needham Heights, Massachusetts
- Hvitfelt, Håkan (1985) *På första sidan – en studie i nyhetsvärdering*, Stockholm, Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar
- Hvitfelt, Håkan (1986) *Difteri I pressen. En analys av nyhetsbevakningen och informationen om difterismitta i Göteborg*, Stockholm, Liber
- Jansson, André (2002) *Mediekultur och samhälle. En introduktion till kulturteoretiska perspektiv inom medie- och kommunikationsvetenskapen*
- McCombs, Maxwell (2004) *Setting The Agenda: the mass media and public opinion*, Oxford, Polity
- McCombs, Maxwell & Shaw, Donald L (1972) *The Agenda Setting Function of the Press*. *Public Opinion Quarterly* 36:176-187
- McManus, John H. (1994) *Market driven Journalism. Let the Citizen Beware?* Thousand Oaks, Sage
- Moeller, Susan D (1993) *Compassion fatigue. How the media sell disease, famine, war and death*, New York, Routledge
- Nohrstedt, Stig-Arne (2000) Kommunikationsproblem i samband med katastrofer och allvarliga samhällsstörningar. En forskningsöversikt. I Lidskog, R, Nohrstedt S.A & Warg L. (red.) *Risker, kommunikation och medier. En forskarantologi*. Lund. Studentlitteratur
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (2004) *Journalistik, medier och demokrati*. I Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red) *Medierna och demokratin*, Lund, Studentlitteratur

Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (2005) *Hot på agendan – En analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*, Stockholm, KBM:s temaserie 2005:7

Nye, Joseph S.Jr (2004) *Soft Power. The Means to success in World Politics*. New York, Public Affairs

Prakke, Henk (1969) *Kommunikation der Gesellschaft: Einführung in die Funktionale Publizistik*. Münster, Regensburg

Schudson, Michael (2003) *The Power of News*, New York, W.W Norton

Shoemaker, Pamela & Reese, Stephen D (1996) *Mediating the Message – Theories of Influences on Mass Media Content*. White Plains, Longman

Singer, Eleanor & Endreny, Phyllis M (1993), *Reporting on risk*, New York, Russell Sage foundation

Strömbäck, Jesper (kommande) *Mediatization an Media Interventionism.A Comparative Analysis between Sweden and The United States*

Wiik, Jenny (2010) *Journalism in Transition, the professional identity of Swedish journalists*, Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation

Empiriskt material

Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet

Samtliga utgåvor 2009-04-20 till och med 2009-12-31

Metodbilaga

Den arbetsmetod med hjälp av vilken undersökningen har utförts är kvalitativ innehållsanalys med inspiration från såväl David Altheide som Kenneth Burke.

ECA utifrån Altheide

Etnografisk innehållsanalys, ECA, är en blandform mellan traditionell kvantitativ innehållsanalys och deltagande observation och lämpar sig väl för den här undersökningen då den möjliggör såväl överblick som en fördjupad förståelse av materialet. Det kvantitativa inslagen i metoden är mängden analysobjekt, vilket i det här fallet består av nyhetsartiklar från fem dagstidningar inom ämnet svininfluensan och vaccinationen, under perioden april-årsskiftet 2009/2010, samt det kommenterande materialet i form av respektive tidnings medicinreporters krönikor, vilka analyseras mer grundligt. ECA-metoden avser inte att verifiera en redan formulerad tes utan syftet med metoden är att upptäcka mönster, vilket förutsätter att man utgår från fler än ett analysobjekt.

Valda arbetsmetod kan beskrivas genom att man delar upp den i olika steg, från forskningsidé till färdig rapport. Efter en första formulerad fråga och inläsning av relevant litteratur är det brukligt att man inleder med att göra en provanalys där man undersöker om det finns några urskiljbara mönster. Märker man att viktiga delar inte fångades upp är det lämpligt att åtgärda detta genom att omforma sitt protokoll. Arbetsgången är således reflexiv och öppnar för omformuleringar och revideringar; vad bör läggas till och vad bör tas bort? För att kunna göra den bedömningen är det av vikt att man är väl bekant med materialet, en omständighet som kan sägas vara en grundförutsättning, själva nyckeln till ett väl utformat protokoll såväl som att man får ut det mesta av arbetsmetoden. De avslutande stegen består av analys av materialet, jämförelse och kategorisering; att lyfta fram typiska exempel för att illustrera de mönster man tycker sig se. Målet är således inte att gå på djupet med ett litet material, det vill säga att närläsa enskilda texter. Inte heller handlar det om att räkna och koda sitt material utifrån i förväg bestämda variabler. Den stora förtjänsten med metoden är att man kan vara reflexiv och bearbeta sitt protokoll så att detta har optimal relevans för det man ska undersöka (Altheide 1996).

Innehållsöversikt: Rubrik, ingress, samt huvudsaklig ”poäng”; exempelvis vilken aspekt av vaccineringen som lyfts fram – bakomliggande intressen/politik/ekonomi, planering, distribution, implementering, kostnad, ansvar, risk, konflikt, dödsfall, biverkning, solidaritet?

Vinkling och tematisk design: Vilka vinklingar görs? Finns ett mikro eller makroperspektiv? Berättas det om abstrakta eller konkreta händelser?

Kommunikativ design: Vilken är journalistens roll: kommenterande, analyserande, refererande, vilken är hennes ”röst”, är hon ”synlig” eller ”osynlig”?

Retoriskt grepp: Vilken är den dominerande tonen? Rör det sig om en analytisk-realistisk övertygelsestrategi eller en dramatisk? Hur beskrivs problemet? Förekommer direkta uppmaningar till läsaren?

Framtidsprognos: Ges ett framtidsscenario och i så fall på vilket sätt – positivt eller negativt?

Lägesbeskrivning: Framställs situationen (sjukdomen eller vaccinet; dess olika konsekvenser) som katastrofalt, mycket hotfullt, problematiskt, neutralt, hoppfullt?

Den del av materialet som utgörs av medicinreportrarnas tolkning och kommentar är av särskilt intresse för ifrågavarande undersökning och analyseras även med hjälp av följande schema²⁹:

Dramaanalys á la Burke³⁰

Burkes dramatistiska analysmetod används måhända främst för en så kallad närläsning av ett fåtal texter, men fungerar utmärkt som inspirationskälla för ifrågavarande undersökning. Analysschemat har sin grund i Burkes pentad och avser därmed att besvara frågor kring textens **akt** (vad), **scen** (när och var), **agent** (vem), **medel** (hur), samt **syfte** (varför). Burkes primära utgångspunkter för att utröna hur en text är uppbyggd har relevans här:

- **Hierarkisk ordning** (vem/vad har stort/litet värde)
- **Motiv** (varför har det blivit som det har blivit)
- **Syndabock** (vem får skulden; är detta uppenbart eller subtilt omskrivet)

²⁹ Analysschemat är baserat på Monika Djerf-Pierres analyschema i avhandlingen *Gröna Nyheter* (1989)

³⁰ För en mer ingående förklaring av metoden, se Burke 1968:446f, Hart 1997:271f)

- **Transcendens** (vad beskrivs som lösningen som kan ta oss bortom problemet)

Konkret tillvägagångssätt

Vad gäller det dryga hundratalet nyhetsartiklar har dessa efter genomläsning kategoriserats utifrån dominerande tonläge samt lägesbeskrivning för att underlätta arbetet med att urskilja väsentliga teman och mönster. Efter att krönikorna analyserats mer grundligt med hjälp av ovan nämnda analysfrågor har respektive tidnings två olika typer av material återigen analyserats med fokus på en jämförelse med varandra. Hänsyn har då även tagits till hur det rapporterade och kommenterade materialet förhåller sig till varandra rent "fysiskt" vad gäller publiceringsdatum, placering i tidningen, och så vidare.

Med tanke på totalurvalets storlek, såväl som det stora antalet nyhetsartiklar som legat till grund för den fond åsiktsmaterialet ställs mot i den här undersökningen, kan en kvalitativ metod framstå som svårhanterlig. Vad man bör ha i åtanke är det faktum att jag redan på förväg är nära bekant med den stora mängden material då jag i den kvantitativa delen av forskningsprojektet varit delaktig vad gäller såväl kodning som idoga diskussioner kring innehållet i de journalistiska texterna; en omständighet som genererat mycket god kunskap om materialet som helhet och därmed underlättat valet av artiklar likväl som valet av den metod, eller snarare valet av de frågor som bäst förmår fånga upp textens mönster.